

ADVOKATEN

RETSSIKKERHED · UAFHÆNGIGHED · INTEGRITET 02 2023

LOVKVALITETEN DALER
Ekspert efterlyser mere grundighed i lovgivningen. Hastværket går udover demokratiet, retssikkerheden og befolkningens tillid.

SÅRBARE KLIENTER
Hvad gør advokaten, når klienten truer med selvmord?

JEG LYTTET TIL ADVOKATER

Justitsminister Peter Hummelgaard ser advokater som kernen i retssamfundet. Han ser også, at retssikkerheden er høj men udfordret.

ADVOKATEN 02 2023

Jeg kender ikke til nogen regler eller et kodeks for, hvordan man skal forholde sig som advokat i de her situationer.

Side 20

5 LEDER

6+8 KORT NYT

10 TEMA: LOVKVALITET

Flere eksperter efterlyser mere grundighed i lovarbejdet. De mener, at lovkvaliteten er faldende, og det er der flere årsager til. Advokaten undersøger, hvad der er galt, og hvad der skal til for at få bedre lovgivningsprocesser.

18 SÅRBARE KLIENTER

Advokater kan i nogle sager møde særligt sårbare klienter. Nogle truer med selvmord, andre truer deres advokat. Tre forsvarsadvokater fortæller om deres erfaringer, og hvordan de håndterer svære situationer.

28 INTERVIEW MED JUSTITSMINISTEREN

Peter Hummelgaard mener, at retssikkerheden er høj men også udfordret af de lange ventetider ved domstolene.

34 RETSSIKKERHEDSSTAFET

Jane Ranum er forsvarsadvokat og mener, at der er retssikkerhedsproblemer efter bandepakkerne. For eksempel risikerer nogle at blive stemplet som bandemedlem uden at være det.

40 MIN SAG:

ROSKILDE BANK SKILTE SIG UD I RETSOPGØRET EFTER FINANSKRISEN

Advokat Arvid Andersen fortæller om de principielle aspekter i forhold til ledelsesret og erstatningsansvar, da hans klient, den konkursramte bank forhenværende direktør, led nederlag i Højesteret.

48 CHRISTIANSBORG

Retsordfører fra Det Konservative Folkeparti vil have, at hele straffesagskæden hænger sammen.

50 LEGAL TECH

INTERESSEKONFLIKT PÅ ABONNEMENT

Martin Lavesen belyser, om der gælder andre regler for interessekonflikter, når advokatfirmaet tilbyder LegalTech-ydelser, for eksempel som en abonnementsløsning.

54 TILSYN

Det skal der stå i en opdrags- og prisoplysning

58 BØGER

Kort og godt om ny faglitteratur.

“Konsekvenserne af dårlig lovkvalitet er meget alvorlige. Lovgivning er i sig selv en alvorlig disciplin forstået på den måde, at det jo er samfundets tvang overfor borgerne. Hvis love er dårlige, så risikerer vi, at folk pålægges og tvinges til noget, som ikke er hensigten eller fornuftigt. Og så mister befolkningen i øvrigt tilliden til, at love er rigtige og fornuftige, og så bliver det sværere at få folk til at efterleve dem.” Læs mere på side 10.

4 GODE GRUNDE TIL AT VÆRE MEDLEM AF DANSKE ADVOKATER

1

Branchepolitisk arbejde

Vi varetager jeres interesser og arbejder for, at de regler, vi som branche er underlagt, respekterer advokaters særlige rolle og værner om vores uafhængighed. Vores 19 fagudvalg sikrer en kvalificeret dialog med politikere og embedsmænd.

2

Hjælp til at drive din virksomhed

Du kan få kompetent rådgivning om bl.a. digitalisering, compliance og pressehåndtering samt adgang til branchespecifikke guides, analyser og værktøjer, som hvidvaskvejledning, lønstatistik og beregningsværktøj til retsafgifter mv.

3

Branchens omdømme i samfundet

Vi arbejder for at fastholde og forbedre branchens omdømme. Det gør vi bl.a. ved at tage aktivt del i samfundsdebatten og have et særligt fokus på at højne retssikkerheden. På den måde synliggør vi advokaters vigtige rolle i retssamfundet og den værdi, vi skaber for både klienter og det omgivende samfund.

4

Fordelagtige priser på produkter målrettet advokatvirksomheder

Vi udbyder en lang række fagjuridiske og forretningsorienterede kurser og uddannelser, hvor medlemmer får op til 20 procent rabat.

Vi sikrer fordelagtige priser på mange af de ting, en advokatvirksomhed har brug for - bl.a. en enestående advokatansvarsforsikring.

Støt Dansk Kræftforskningsfond

Vi støtter forskning, der sigter på at

- finde årsager til kræftsygdomme
- skabe bedre behandlingsmuligheder
- mindske bivirkningerne ved kræftbehandling
- udvikle forebyggende behandlingsmetoder.

Dansk Kræftforskningsfond, c/o Plesner, Amerika Plads 37,
2100 København Ø, Tlf. 33 12 11 33, Giro 655 00 29,
Danske Bank, reg. 3946, konto 394 63 63 618
www.dansk-kræftforsknings-fond.dk

4

Vi har 15 års erfaring med at optimere
advokatbranchens
IT-programmer

Beskyt jer mod cyberkriminalitet med
en IT-sikkerhedsløsning fra TD-K A/S

KOLOFON

Advokatsamfundet arbejder på politisk neutralt grundlag for borgernes retssikkerhed og for et velfungerende retssamfund. Vi fører tilsyn med alle landets advokater og sikrer derigennem advokaternes uafhængighed og integritet.

Advokatrådet er Advokatsamfundets bestyrelse og består af 15 advokater fra hele landet.

Advokatnævnet er en klageinstans, som er uafhængig af Advokatsamfundet, og som behandler klager over advokaters adfærd og salær.

ADVOKATEN 102. årgang udgives 4 gange årligt af Advokatrådet og er direkte kommunikationsorgan for cirka 8.400 advokater og advokatfuldmægtige. Magasinet tilgår endvidere Folketingets retsudvalg, domstolene, anklagemyndigheden og centraladministrationen.

REDAKTION

Ansvarshavende redaktør, presse- og kommunikationschef
Rasmus Holm Thomsen · rht@advokatsamfundet.dk
Redaktør **Isabel Fluxá Rosado** · ifr@advokatsamfundet.dk
Journalist **Nya Vecht** · nve@advokatsamfundet.dk &
Camilla Bergsagel Nielsen · cbn@advokatsamfundet.dk

ABONNEMENT (Priser er inkl. moms og forsendelse)

Indland 575 kr.
Studerende 375 kr.
Udlandsabonnement 600 kr.
Studerende i udlandet 400 kr.
Opsigelse kan ske med tre måneders varsel ved udgangen af en måned.

ANNONCER

Vendemus ApS

Vendemus.dk · 72 22 70 80 · kontakt@vendemus.dk

Layout Bilgrav Design Aps

Bilgrav.com · 40 30 00 75 · jan@bilgrav.com

Tryk Jørn Thomsen / Elbo A/S

jto.dk · 76 37 60 00 · jto@jto.dk

Forsidefoto Morten Holtum

Signerede artikler udtrykker ikke nødvendigvis redaktionen synspunkter. Redaktionen hæfter ikke for artikelmanuskripter, der er tilsendt uopfordret. Hvis redaktionen skulle have krænkede ophavsrettigheder, er dette sket ufrivilligt og utilsigtet. Retmæssige krav i denne forbindelse vil blive honoreret, som havde vi indhentet tilladelsen i forvejen.

Tilmeldt dansk oplagskontrol.

Medlem af Danske Medier.

Issn 0107-5616 issn 1901-4546 (online)

Magasinet er trykt med vegetabiliske farver på miljøgodkendt papir.

Alle advokater modtager link til onlineudgave af magasinet i nyhedsbrevet. Afmeld printudgaven af Advokaten på postkasse@advokatsamfundet.dk.

**ADVOKAT
SAMFUNDET**

Et skarpere Advokatsamfund

Af Martin Lavesen, formand for Advokatrådet

Efter et veloverstået Advokatmøde 12. maj, som afsluttede min første rådsperiode som formand, er det et passende tidspunkt at gøre status. Som Advokatråd har vi fået sat flueben ved flere væsentlige opgaver. Samtidig har behovet for at værne om retssikkerheden og løse udfordringer med ventetider ved domstolene fyldt meget.

Vi har her i Advokaten og mange andre steder skrevet om netop ventetiden ved landets retter. Rådet sidder også med i Rørdam-udvalget, og vi har i øvrigt brugt meget energi på at mødes med politikere. For selv om ventetiderne varierer fra retskreds til retskreds, så har de aldrig været højere, og det rammer borgere og virksomheder over hele landet. Inde i dette nummer af magasinet Advokaten er der interview med justitsminister Peter Hummelgaard. Her taler han om behovet for både strukturelle reformer og øget økonomi til domstolene. Det er vigtigt, og Advokatrådets linje i det spørgsmål har hele tiden været, at vi er åbne for at ændre strukturer. Men grundlæggende tror vi ikke på, at bunkebekæmpelsen kan ske med effektiviseringer. Det kræver personale, og for at det kan ske, skal der flere penge på bordet.

Den dagsorden kommer vi til at følge nøje til efteråret, hvor flerårsaftalen skal forhandles i retsudvalget.

Hvis jeg med få ord skal fremhæve, hvad der ellers har kendetegnet vores eget arbejde i den seneste rådsperiode, så tillader jeg at mene, at vi har fået en skarpere profil med mere kant. Det gør sig blandt andet gældende med vores tilsyn, hvor den risikobaserede tilgang nu fungerer og er i fuld drift. Tilsynet foretages i dag ikke tilfældigt "efter tur". Nu lægges det største tilsynstryk rent faktisk der, hvor risikoen for tilsidesættelse af reglerne er størst. Det er glædeligt, at vi når i mål med at have gennemført tilsyn hos alle i den såkaldte højrisikogruppe af advokater i løbet af juni. Det var den ambition, vi i rådet satte os.

Det er vigtigt, at vi har et effektivt tilsyn – og det er vigtigt, at befolkningen og politikerne også kan se, at tilsynet er velfungerende. Derfor har vi også skærpet vores kommunikation om tilsynssager. I konkrete sager har vi i højere grad fortalt, når vi har indledt undersøgelser af forhold, eller når vi har valgt at indbringe en sag for Advokatnævnet. Advokatstandens uafhængighed er ikke stærkere end tilliden til, at vi kan holde orden i egne rækker – derfor skal vi også udtil vise, at vi formår at løfte den opgave.

Et skarpere tilsyn skal gå hånd i hånd med en skarpere vejledning fra Advokatsamfundet. Vores mål er, at advokater ikke begår utilsigtede fejl. Derfor har vi udgivet et nyt sæt moderniserede advokatetiske regler. Vi har også lavet vejledninger om advokatundersøgelser og om hvidvask-reglerne. I den kommende rådsperiode vil en ny GDPR-styregruppe også trække i arbejdstøjet og komme med råd og guidning til advokaterne på dette område. Derudover arbejdes der på en vejledning om advokater i bestyrelser, så regler og roller bliver beskrevet og rammesat tydeligt.

Jeg ser meget frem til også at arbejde videre med det nedsatte strukturudvalg. Det bliver en kerneopgave at få fremtidssikret vores kollegiale struktur, og forhåbentlig kan udvalget knække koden på, hvordan vi vælger advokater til vores kollegiale organer og sikrer en balanceret repræsentation med både små og store kontorer, repræsentanter fra hele landet, alle specialer osv. Der er nok at tage fat på, og jeg ser frem til endnu en god rådsperiode med arbejde til gavn for hele advokatstanden. ♦

Foto: Mette Hørlum

Advokatomødet 12. maj

Advokatrådet har fået mere kant både i tilsynet, men også i den offentlige debat, når det gælder dagsordener som advokatundersøgelser og ventetider ved domstolene. Det fortalte formand Martin Lavesen på Advokatomødet 2023, ligesom han loftede sløret for nye initiativer.

“Hvis jeg med få ord skal fremhæve, hvad der har kendetegnet denne rådsperiode, vil jeg tillade mig at anføre, at Advokatsamfundet – og dermed Advokatrådet – har fået en skarpere profil. Vi har fået mere kant i de seneste to år,” sagde Martin Lavesen.

Han fremhævede, at tilsynet har kurs mod at indfri rådets ambition om, at alle i højrisikogruppen har haft tilsyn i løbet af juni i år.

“Et mere effektivt tilsyn skal gå hånd i hånd med en skarpere vejledning fra Advokatsamfundet. Vores mål er at vejlede advokaterne, så der ikke bliver begået utilsigtede fejl, som kunne have været undgået.”

Advokater kan desuden se frem til to nye, opdaterede vejledninger om GDPR og om advokater i bestyrelser.

På mødet takkede Martin Lavesen også de tre rådsmedlemmer Karen Wung-Sung, Karoline Normann og Charlotte Krarup, der alle stopper, fordi deres rådsperiode er udløbet. Samtidig bød han deres afløsere Simon Frøsig, Linda Hebo Lange og Andreas Leidesdorff velkommen i Advokatrådet.

Halvstuderende jurister er ikke en god idé

“Det er vigtigt, at politikerne gør sig klart, at der mangler både dommere og personale ved domstolene i forhold til mængden af sager – og at en nedbringelse af ventetiderne i høj grad er et spørgsmål om økonomiske midler. Ventetiderne skal simpelthen ikke nedprioriteres længere, og derfor opfordrer vi til, at den nye finanslov bliver det første skridt til at sikre de nødvendige økonomiske midler til domstolene, så vi igen kan få retssikkerhed til tiden.”

Martin Lavesen, formand for Advokatrådet i kommentar i Berlingske 10.april.

203 mænd
254 kvinder

fik sidste år (2022)
beskikkelse som advokat.

To nye medlemmer af grundrettighedsudvalget

Advokatrådet styrker sit grundrettighedsudvalg med to nye medlemmer. Den tidligere advokat og højesteretspræsident, Thomas Rørdam, samt juridisk vicedirektør og advokat i DI, Kim Haggren, træder ind i udvalget og skal bidrage til arbejdet med menneskeretlige, forvaltningsretlige og statsretlige emner.

“Retssikkerhed er ikke noget, man skal tage for givet, men noget, der hele tiden skal arbejdes med. Så jeg ser meget frem til arbejdet i udvalget,” siger Thomas Rørdam.

TUREN GÅR TIL ADVOKATSAMFUNDET

“Nej. Vi er hverken en fagforening eller en brancheorganisation, og vi er heller ikke en statslig myndighed, selv om vi udfører opgaver, ligesom en myndighed gør, ved at vi gennemfører tilsyn. Vi er en særegen organisation, og vi arbejder alene for advokaters uafhængighed og integritet – og for retssikkerheden i samfundet. Med andre ord, at vi har en høj retslig standard i samfundet og en advokatstand, vi kan være stolte af. Derfor medvirker vi også i den offentlige debat, tilkendegiver når retssikkerheden er truet, udarbejder rapporter og afgiver høringssvar til det politiske system om retspolitiske emner. Og lidt kækt kan jeg godt finde på at bemærke, at vi er Danmarks eneste positive parallelsamfund.”

Andrew Hjuler Crichton, generalsekretær i Advokatsamfundet i leder i Advokatens nyhedsbrev.

SJÆLLANDS BILAUKTION^{AS}
E T A B L E R E T I 1 9 7 4

SALG AF ALT I BILER, KØRETØJER OG PÅHÆNGSKØRETØJER FRA KONKURSBO, LIKVIDATIONER, DØDSBO ETC.

Sjællands Bilauktion kan hjælpe Jer med
et nemt og hurtigt salg til markedspris.

Vi kan bl.a. hjælpe med:

Afhentning

Klargøring

Opbevaring

Annoncering

Vurdering

Salg på offentlig auktion

"Send os adressen – så klarer vi resten."

Sjællands Bilauktion blev etableret i 1974
og er i dag landets største danskejede auktionshus for biler.
Hver onsdag afholder vi auktion, for såvel professionelle som private.

Advokatrådet nedsætter GDPR-styregruppe

En ny toneangivende GDPR-styregruppe skal det kommende år udarbejde gode råd og vejledning til advokaters efterlevelse af databeskyttelsesreglerne.

Kun Cypern bruger færre penge end Danmark på domstolene

“Man kan spørge, om det er rimeligt at bede om flere penge i en tid, hvor politikere har mange gode formål og andre områder at bruge midlerne på. Man kan også spørge borgerne, der hænger i systemet, om det er rimeligt at lade være? Samtidig er faktum, at Danmark bruger færre ressourcer til vores domstole end andre lande i EU. Danmark er således det land i hele EU, der, bortset fra Cypern, bruger færrest udgifter per indbygger til domstolene, og vi er, bortset fra Irland, det land i EU, der har færrest dommere per indbygger.”

Nikolaj Linnebalte, formand for Advokatrådets procesretsudvalg og medlem af Rørdam-udvalget i debatindlæg i Altinget 17. april.

Film om Advokatrådet og Advokatsamfundet

To nye informative film har haft ‘premiere’ i april. I den ene fortæller Advokatrådets formand Martin Lavesen om Advokatrådets arbejde og mærkesager i det forgangne år, og i den anden forklarer generalsekretær Andrew Hjuler Crichton, hvorfor Advokatsamfundet er sat i verden, og om arbejdet med at føre tilsyn, uddanne nye advokater og værne om retssikkerheden. Se begge film på advokatsamfundet.dk

6108 er antallet af overnatninger, som Advokatsamfundet har arrangeret i 2022 i forbindelse med kurser på advokatuddannelsen.

1.609

ud af 7.254 aktive advokater har møderet for Højesteret. Det svarer til 22 procent. Og er færre end i 2015 (29 pct.) og 2010 (33 pct.), hvor andelen med møderet for Højesteret var højere, og der var færre aktive advokater.

Nyt udvalg for virksomhedsansatte advokater

Advokatrådet ønsker at sætte fokus på virksomhedsansatte advokaters vilkår, og i den forbindelse er et nyt udvalg med navnet ‘udvalget om virksomhedsansatte advokaters vilkår’ kommet til. Udvalget består af otte medlemmer, som skal beskæftige sig med en række emner med særlig betydning for virksomhedsansatte advokater.

28 %

af alle advokater i år er virksomhedsadvokater. Tilbage i 2013 udgjorde virksomhedsadvokaterne 21 %

DREYERSFOND

Søg legat nu

Ansøgningsfrister er 15. januar og 15. juli

Filantropi for advokater og arkitekter siden 1976

Arkitektur og jura sætter rum og rammer for tilværelsen, og denne samfundsrolle understøtter Dreyers Fond med bevillinger til projekter og initiativer, hvis formål er at fremme advokat- og arkitektstandens udvikling og samspil med samfundet. Se eksempler på støttede projekter og søg støtte på [Dreyersfond.dk](https://dreyersfond.dk)

Dreyersfond.dk

Lov-kvaliteten daler

Tekst Rasmus Holm Thomsen · Nya Vecht · Isabel Fluxá Rosado
Foto Morten Holtum

10

Det går den forkerte vej med lov-kvaliteten, mener flere eksperter. Politikere har travlt med at få mærkesager og symbolpolitik igennem, og alt for mange lovforslag bliver behandlet uden den nødvendige grundighed. Advokaten undersøger i dette tema, hvad der er galt, og hvad der skal til for at få et grundigt lovarbejde tilbage.

Trods ambitioner om grundighed og kvalitet i lovbehandling, som det blandt andet er udtrykt i regeringsgrundlaget, så mener flere eksperter, at lov-kvaliteten fortsat er dalende. De demokratiske processer omkring lovgivningsarbejdet går for hurtigt og brede høringer, faglige diskussioner og juridiske forarbejder bliver ikke anvendt nok.

De giver samtidig udtryk for, at der er flere gode grunde til at være vågen, for dårlig lov-kvalitet betyder øget risiko

for, at love ikke virker efter hensigten, og det er ikke befordrende for demokratiet og retssikkerheden.

“Konsekvenserne af dårlig lov-kvalitet er meget alvorlige. Lovgivning er i sig selv en alvorlig disciplin forstået på den måde, at det jo er samfundets tvang overfor borgerne. Hvis love er dårlige, så risikerer vi, at folk pålægges og tvinges til noget, som ikke er hensigten eller fornuftigt. Og så mister befolkningen i øvrigt tilliden til, at love er rigtige og fornuftige, og så bliver det

sværere at få folk til at efterleve dem,” siger Sten Bønsing, professor i forvaltningsret på Juridisk Institut i Aalborg.

SVM-regeringen er med udgangspunkt i regeringsgrundlaget i gang med at forberede omfattende reformer i samfundet, som indebærer en række komplekse lovændringer, hvoraf mange vil få betydelige følger for borgerne. Blandt andet en beskæftigelsesreform, en sundhedsreform, en frisættelsesreform i kommunerne med ønsket om mindre bureaukrati,

socialreformer som 'Barnets Lov', en ydelsesreform, en arbejdsudbudsreform, herunder afskaffelse af store bededag og en uddannelsesreform, som vil skære i kandidatuddannelserne. Der er også markante tiltag på vej indenfor forsvar og klima.

Med så mange nye lovændringer i støbeskeen er der grund til at se lov kvaliteten efter i sømmene. I en undersøgelse om lov kvalitet og symbollovgivning fra december 2021 hos Djøf-panelet, som består af 62 juridiske eksperter,

sagde 81 procent af de adspurgte, at lov kvaliteten generelt har været faldende i de sidste fem år.

Hastværket er værst

Årsagerne til den faldende lov kvalitet handler om flere tendenser. Professor i forvaltningsret Michael Gøtze, som er forskningscenterleder ved Juridisk Fakultet på Københavns Universitet, har følgende forklaring:

"Det er oplagt, at hastigheden er et problem, og at høringsfrister ofte er for

korte. Der er også for lidt inddragelse af sagkyndige udvalg, som kan være med til at sikre klogskab og faktaviden. Vi ser mindre af det som led i en øget politisering," siger han.

Sten Bønsing peger også på udfordringer i det høje tempo:

"Min fornemmelse er, at kvaliteten er nedadgående, og den største årsag er simpelthen hastværket," siger han.

"Høringsfrister er vigtige, men de er nærmest en parodi. Og hørings svar er i vidt omfang formaliteter, der

ikke bliver lyttet til, medmindre der er tale om små teknikaliteter,” siger Sten Bønsing.

For at se på hastværket pt. af eksempelvis høringer har Advokaten foretaget en optælling fra høringslisten fra det seneste folketingsår (2021/2022). Den viser, at på trods af, at anbefalingen for høringsfrister for nye lovforslag er mindst fire uger, så har 93 lovforslag ud af i alt 259 haft kortere og i flere tilfælde kun få dages frist til, at organisationer med tilhørende eksperter kan vurdere, analysere og kommentere konsekvenserne af nye love.

Der bliver ikke lyttet

Morten Jarlbæk Pedersen er ekspert i lov kvalitet og har skrevet ph.d.-afhandling om emnet. Han har udgivet flere videnskabelige artikler om brugen af høringssvar samt debatteret, analyseret og rådgivet om samme. I en stor analyse tilbage i 2018 opsummerede han, hvor meget ministerierne lyttede, og hvor meget de afviste fra de høringssvar, som blev afgivet. Resultaterne var ikke imponerende:

“Der var ikke nogen ministerier, der lyttede mere end de afviste. Op mod 88 procent var overvejende afvisende og i tre ud af fire svar, der blev lyttet til, handlede det om tekniske ændringer eller præciseringer – ikke politiske ændringer,” fortæller han.

Morten Jarlbæk Pedersen er desuden medlem af evalueringspanelet for høringssvar under Institut for Menneskerettigheder. Han oplyser, at der er forskel på ministerierne:

“Justitsministeriet er dårligst til at lytte. De har ikke dyrket den her kultur. Erhvervsministeriet er bedre til at lytte og har dyrket inddragelse på en helt anden måde. Men det er også to vidt forskellige områder, hvor sidstnævnte er afhængig af viden fra sine

interessenter i erhvervslivet.”

Han mener, at høringsfristerne generelt er for korte, selvom fristerne over tid siden 2015 er blevet længere.

“Men det vendte igen fra 2019, og de blev kortere og kortere under pandemien.”

Kritikken af hastelovgivning og korte høringsfrister var udpræget under pandemien, og selvom der er sket forbedringer, så er det stadig ikke godt nok med kvaliteten i lovprocesserne.

“Organisationerne sidder med uvurderlig viden, men det kræver en politisk prioritering, hvis vi skal undgå sjskelovgivning, og erfaringerne og den viden, der er i organisationerne for alvor skal i spil. Man skal ned i tempo og grundigere til værks. Den store udfordring er, at vi ikke tager det seriøst nok med alle de lovændringer,” siger Morten Jarlbæk Pedersen, som også efterlyser, at selve lovudkastene til høringer er af en bedre kvalitet, for så vil svarene også blive det.

“Høringssvar sikrer lov kvalitet, men der mangler formelle regler om, hvordan det skal ske. Der er reelt ingen krav om, hvordan høringsnotater skal se ud,” pointerer han.

Sten Bønsing påpeger også, at formuleringerne ikke altid er af høj standard. Det skaber en øget risiko for, at loven rammer skævt:

“Det største problem er, når en lov er vedtaget, men er dårligt håndværk og ikke rammer det, der var hensigten, eller regulerer noget, der ikke var tanken. Helt så galt står det ikke til endnu. Lovene rammer som oftest det, de skal, men er på mange områder for komplekse, og mange forstår dem ikke. Det ser vi for eksempel i skatteloven og socialloven,” siger han.

For få udvalg og eksperter

Også Frederik Waage, professor i

forfatningsret fra Juridisk Institut ved Syddansk Universitet, ser på lovkvallitetens tilstand med alvor:

“Mit indtryk er, at det mest grundige og dybdeborende udvalgsarbejde ikke laves længere. Det bagvedliggende arbejde, der sikrer, at loven rammer rigtigt, prioriteres ikke længere godt nok. Når nye lovudvalg bringes i spil i dag, er det typisk med henblik på, at de skal komme med et hurtigt forslagskatalog frem for som tidligere at komme med en betænkning eller en dybere analyse af et område. De klassiske betænkninger er langt grundigere og kan give et mere nuanceret syn på problemer og løsninger til brug for eftertiden – men det er jo klart, at det tager sin tid. Et rigtigt godt eksempel er Rørdam-udvalget. De er ikke blevet bedt om at se på, hvilke bagvedliggende problemer som forårsager de lange ventetider ved domstolene, men snarere at komme med et forslagskatalog og ‘hurtige løsninger’, siger han. Frederik Waage bemærker, at selv Retsplejerådet har sænket ambitionsniveauet, og at aktiviteterne her mere har karakter af ad-hoc-opgaver, frem for et fokus på gennearbejdede løsninger.

Thomas Elholm professor i strafferet og EU-strafferet ved det Juridiske Fakultet på Københavns Universitet har stået for undersøgelser, der viser, at man i dag i mindre grad bruger uafhængige råd og nævn til at undersøge lovforslag.

“I det omfang, man overhovedet bruger undersøgelser først, så er det mit indtryk, at undersøgelserne i dag i højere grad domineres af embedsfolk. Dem kan man i højere grad styre.”

En anden ting, han påpeger, er den stigende tendens til symbollovgivning:

“Går vi bare ti år tilbage og frem til i dag, er der sket en kolossal udvikling i

tempoet. Det går simpelthen så stærkt. Det handler i høj grad om symbollovgivning, og at man gerne vil signalere noget bestemt. Når man gerne vil signalere noget bestemt, så kommer virkningen af loven i anden række. Det væsentligste er signalet. Og du behøver ikke en større ekspertgruppe til at fortælle hvilket signal, du gerne vil sende. Det kan du bare gøre ved håndsoprækning blandt parti- eller regeringsmedlemmer. Hvis der er enighed om, at et bestemt signal er meget vigtigt, så er eventuelle økonomiske og menneskelige omkostninger underordnede.”

Øget politisering

Michael Gøtze ser også udviklingen som et udtryk for øget politisering i lovgivningen.

“Politikerne går på visse områder langt for at sætte sig igennem. De tænker på synlighed og genvalg, og at det betyder, at hurtige løsninger er attraktive løsninger. Der er et øget politisk pres på processerne og på embedsværket for at få sin politik igennem, og det skal ske så hurtigt som muligt, så man kan vise handlekraft over for vælgerne. Det siver ned i lovgivningen i mange ministerier.”

Michael Gøtze peger som et særligt område på, at der ofte er et politisk ønske om, at myndigheder får flere beføjelser til at føre kontrol med borgerne, og at indvendinger tages der kun sjældent højde for.

“Det kan være skattemyndigheder eller sociale myndigheder, der for eksempel kan foretage kontrolbesøg hos borgere og virksomheder. Man åbner dørene helt ind i soveværelset, og det skal eksperter ikke stå i vejen for,” mener han i forhold til området med kontrolbesøg, som kører uden om sagkyndige inputs.

“De senere år har vi set en generel

tendens til, at det hele er klappet af på forhånd, inden de nye lovforslag går i Folketinget til debat og afstemning, og den politiske behandling af nye lovgivningsinitiativer foregår dermed ikke længere i Folketingssalen. Der, hvor politikken hører til, nemlig i Folketinget, diskuterer man ofte lovinitiativer, som allerede reelt er vedtaget. Det politiske rum ændrer sig også på den måde.”

Sten Bønsing oplever også et stigende problem i, at man laver politiske aftaler på meget kort tid.

“Når de så skal gennemføres, har man bundet sig til det, uanset hvad eksperter og fagfolk senere siger. Hvis de konstaterer, at aftalen er dårlig, så er det næsten umuligt at komme ud af den igen. For de har givet hinanden håndslag. Et eksempel er kystbeskyttelsen af Roskilde Fjord, hvor muligheden for at klage over mangel på samme blev annulleret. Politikerne havde bundet sig til det, selvom alle eksperter sagde, det var noget møg.”

‘Black box’ love

Organisationen Transparency International Danmark arbejder aktivt for øget gennemsigtighed i lovprocessen og for bedre lov kvalitet. Det er der en grund til. Formand Jesper Olsen forklarer:

“Når vi diskuterer lov kvalitet, har vi jurister en tendens til at gå mere op i det formelle som høringsfrister og den slags end den reelle proces. Problemet er, at der over årene er sket en magtforskydning, hvor Folketingets rolle og høringsprocesser nærmest er blevet ceremonielle – tæt på at tilføre processen samme merværdi som dronningens underskrift før ikrafttræden,” siger han.

“Vi foretager hvert år en optælling af lov kataloget, og der kan vi se, at godt

en tredjedel af alle nye forslag er forhandlet på plads i ministerierne – allerede inden de kommer på lov kataloget. Læg dertil EU- implementeringer, tekniske ændringer og grundlovens pligtstof, der udgør mere end halvdelen. Så er pladen nærmest fuld.”

Han ser det som et alvorligt problem, fordi det nærmest bliver et ‘black box’ system, hvor man kender input og output, men lovgivningen bliver til i en sort kasse – stik imod grundlovens principper.

“Når man spørger virksomheder, så peger de på komplekse administrative procedurer og de hastige lovændringer som noget, der lægger hindringer i vejen for at drive forretning. Læg dertil at 45 procent i en undersøgelse foretaget af Eurostat siger, at der er for tætte bånd mellem virksomheder og politik. Den nuværende praksis er et slaraffenland for professionelle lobbyister. Derfor skal vi interessere os langt mere – også ud fra et lov kvalitetssynspunkt – for det lovforberedende arbejde i ministerierne,” siger Jesper Olsen.

Love er svære at forstå

Sten Bønsing mener udover de nævnte faktorer, at den måde lovforslag bliver formuleret på ofte giver anledning til problemer.

“Lovgivningen er på mange områder for svær at forstå, og ny lovgivning bliver også i for stort omfang klistret på eksisterende lovgivning og skrevet ind i bemærkninger i stedet for at skrive lovene om. Der er nok for få jurister i administrationen,” siger han og tilføjer:

“Man kan sagtens skrive lovene bedre, så de er nemmere at forstå. Ombudsmandsudtalelser er i dag formuleret mere forståeligt end for 50 år siden og er mere læsevenlige end domme.”

Michael Götze er enig i den betragtning:

“Kompleksiteten er ofte så stor, at man ikke kan finde ud af det, og lovene er for svære at forstå, for eksempel dele af skattelovgivningen.”

Frister for korte

I Advokatsamfundet mener generalsekretær Andrew Hjuler Crichton, at der i flere tilfælde bliver lyttet, når der afgives hørings svar fra organisationen, men de korte høringsfrister er altid et problem.

“Vi vil meget gerne bidrage, når det er relevant, og vi ved, at vi til dels bliver hørt, når vi afgiver hørings svar. Men fristerne er for korte i nogle tilfælde, og så mangler vi tid til at tænke problemstillingerne grundigt nok igennem og afgive kvalificerede hørings svar. Og så kan vi ganske enkelt også være nødt til at melde fra på muligheden,” siger han.

Advokatsamfundet ser flere aspekter, som er bekymrende for retssikkerheden og samfundet.

“Det er et kæmpe problem, at borgere ikke forstår den lovgivning, de skal agere efter, og at der ikke i højere grad bliver lyttet til eksperter og analyser af de konsekvenser, der kommer, når nye lovtiltag er på vej. Jeg vil gerne opfordre til, at man på Christiansborg i højere grad inddrager eksperterne og giver organisationer god tid til at bidrage, så lov kvaliteten kommer op igen,” siger Andrew Hjuler Crichton og tilføjer:

“Den ambition kan vi jo se, at mange politikere og regeringen har, men vi skal vitterligt have det omsat fra ambition til virkelighed, fordi det vil gavne vores demokrati.” ♦

HØRINGSFRISTER

Advokaten har foretaget en optælling af høringer udsendt fra regeringen i perioden 2021-2022:

1-5 dages frist: **28**

6-10 dages frist: **23**

11-19 dages frist: **42**

20 + dages frist: **166**

Kilde: Høringsportalen.dk

LOVKVALITETEN FALDER

I en Djøf Panel undersøgelse fra december 2021 om lovkvalitet og symbollovgivning udtrykker 81 procent af panelets juridiske eksperter, at lovkvaliteten generelt har været faldende de sidste fem år.

38 procent er uenige i, at lovkvaliteten generelt er høj i Danmark, og 52 procent er uenige i, at forberedelsen af ny lovgivning er tilstrækkeligt grundig.

Derudover er 81 procent i panelet enten helt enige eller enige i at lovgivningen på mange lovområder er så uoverskuelig, at det kan være svært for borgere og virksomheder at efterleve loven.

Vejen til den gode lovgivning

Hvad er en god lov? Og hvad skal der til for at sikre en god lov?

De juridiske eksperter har følgende forslag til at øge kvaliteten i lovgivningen.

“En god lov er grundig og gennemarbejdet. Den er nem at forstå. Den virker efter hensigten.” Det er blot nogle af de kriterier, som er nødvendige ifølge eksperterne, hvis man gerne vil sikre ordentlig lov kvalitet. Vejen dertil burde ikke være vanskelig. Den koster blot mere tid.

For Sten Bønsing, professor i forvaltningsret, er svaret helt enkelt: “Der skal være flere udvalg og ordentlige frister.”

Forsker i lov kvalitet Morten Jarlbæk Pedersen mener også, det er ligetil:

“Politikerne skal prioritere kvalitet i lovarbejdet. Rammerne i lov kvalitetsvejledningen skal sættes strammere op, og der skal være formelle krav til høringer. Man skal overholde fristen i høringer på mindst tyve arbejdsdage.”

Professor i forvaltningsret Michael Gøtze påpeger derudover en mangel i ministerierne:

“Vi har brug for mere tid til at forberede kompleks lovgivning. Det vil være godt at få tempoet lidt ned i maskinrummet. Juristerne har en vigtig rolle at spille i lovgivningsprocessen. Det er mit indtryk, at der er underskud af juridiske kompetencer i nogle ministerier. Der er brug for flere jurister, som kvalitetssikrer og fungerer som gatekeepers.”

Professor i forfatningsret Frederik Waage ønsker sig mere respekt omkring lovarbejdet:

“Det handler blandt andet om, at man

skal have respekt for, hvor alvorlig en sag det er at vedtage en lovændring. Det er et symptom på en usund kultur, når Justitsministeriet, som det for eksempel skete i 2018, lader et lovforslag gå til Folketinget, hvor man ændrer ordet “som” til ordet “der” i en straffelovsbestemmelse, alene med det formål at justere sanktionsniveauet i forarbejderne.”

“Lovene var mere harmoniske tidligere. Som eksempler på” gode gamle love” kan nævnes aftaleloven fra 1917 og tinglysningsloven fra 1926. Der er i begge tilfælde tale om love, der er skrevet i harmoni med de grundlæggende retsprincipper, som de gennemfører. Det er klart, at lovgivningsarbejdet er en mere kompliceret sag nu, end det var i 1920'erne. Det 21. århundredes lovgivning kræver højere detaljeringsgrad, og lovene skal i dag for eksempel kunne rumme kompliceret international ret og EU-direktiver. Men grundighed og eftertænksomhed er blevet en mangelvare. Vi savner love, der vedtages med forlæg i grundige betænkninger, frem for lovgivning, der alene baserer sig på idékataloger og politiske aftaler.”

Jesper Olsen fra Transparency Danmark mener også, at der kan gøres mere på Christiansborg og har den idé:

“Oprust Folketingets lovsekretariat, sådan at det bliver det primære juridiske rådgivningsorgan for Folketinget. Justitsministeriets dygtige lovafdeling

bliver herefter det, den faktisk er: regeringens juridiske tjeneste. Alle lovforslag skal vurderes af lovsekretariatet, inden fremsættelse.”

Han mener, at det samtidig skal kunne rådgive Folketinget med juridiske vurderinger af rapporter fra fremtidige undersøgelses- og granskningskommissioner. Til lovsekretariatet kan knyttes et lovråd bestående af særlige eksterne juridiske sagkyndige.

“Når vi foreslår at styrke Folketinget, er det fordi, vi gerne vil have flyttet en del af det kvalitetsarbejde tilbage i Folketinget. Der er ikke noget galt i lobbyisme. Grundloven forudsætter, at der skal være tid til dialog og at tænke sig om. Det skal bare foregå mere transparent. Men alt for ofte efterlades myndigheder og domstole med love, der kan sammenlignes med ‘bake-off’. Dermed bliver det op til dem at bage dem færdige. Det er hverken demokratisk eller retssikkerhedsmæssigt betryggende.”

Han efterlyser derfor også en oprustning af høringsprocessen:

“Indfør som en obligatorisk del af lovprocessen, at der skal afholdes tekniske høringer, hvor Folketingets medlemmer kan stille spørgsmål til embedsmænd og eksterne sagkyndige. Det skal være en undtagelse, hvis det af indholdsmæssige grunde ikke giver mening, eller der er behov for hastelovgivning.” ♦

ÅRSAGER TIL FALDENDE LOVKVALITET

- Forhastede lovprocesser
- For korte høringsfrister
- Øget politisering
- Forhåndsftaler, der ikke er til at ændre
- Færre forberedende udvalg, der kan udarbejde betænkninger før lovens fremsættelse
- Høringssvar er ofte en formalitet
- Færre evalueringer af nye love
- Love er for komplekse og svære at forstå
- Love bliver skrevet som lappeløsninger og skrevet ind i bemærkninger, når de burde skrives om

LØSNINGER PÅ FALDENDE LOVKVALITET

- Mere åbenhed i lovgivningsprocessen
- Brug den tid, der skal til
- Flere grundige analyser
- Flere faglige udvalg
- Længere høringsfrister
- Lyt til eksperterne
- Skriv lovene i et klart sprog
- Bedre tid til forberedelse i Folketinget
- Oprustning af Folketingets lovsekretariat
- Inspiration fra EU, som generelt er meget grundig i lovprocessen

Mit ansvar går til en vis grænse

Thomas Brædder er forsvarsadvokat og kommer ofte i kontakt med sårbare mennesker. Igennem sit arbejde skal han indimellem forholde sig til klienter, der truer med at tage deres eget liv. Men hvordan støtter man en sårbar klient som advokat uden at påtage sig mere, end rollen kan bære? Det undersøger Advokaten i dette tema.

Sjælesørger, skriftefader, psykolog og støttepædagog. Umiddelbart ikke de termer, man ville bruge, når man beskriver en advokats arbejde og funktion. Det er ikke desto mindre den slags egenskaber, som mange advokater oplever, at der kan være brug for, når de har med sårbare klienter at gøre.

Sårbare klienter kan dække over en meget bred vifte af personer, herunder børn og unge, mennesker med handicap og ældre. Men det er særligt socialt udsatte, psykisk syge og selvmordstruede, som kan kræve noget ekstra – både på det faglige og det menneskelige plan. Samtidig er det klienter, som de fleste forsvarsadvokater på et eller andet tidspunkt vil komme i forbindelse med.

Bare en advokat

“Gennem mit arbejde støder jeg jævnligt på belastede mennesker. Det kan være psykisk syge eller personer fra misbrugsmiljøer,” fortæller advokat Thomas Brædder.

Han er beneficeret forsvarsadvokat i København og oplever, at arbejdet med sårbare klienter kan kræve andet og mere, end hvad der sædvanligvis er opgaven.

“Der er mennesker, som står helt uden familie eller netværk og uden tilknytning til det samfund, vi andre tager for givet at være en del af. Samtidig kan de være så medtagede af psykiske eller stofudløste problemer, at de overvejer selvmord som udvej. Det er ikke nemt

at stå med, for jeg er altså bare advokat. Mit håndværk handler om jura og bevisvurderinger – jeg er hverken psykolog eller psykiater. Og jeg er jo heller ikke deres nære ven eller familiemedlem, selvom jeg i den periode, hvor de for eksempel kan være varetægtsfængslet, måske reelt er deres eneste fortrolige og nærtstående.”

De klienter, han oplever som værende mest presset, er de varetægtsfængslede.

“Men jeg har også oplevet en klient, der var på fri fod, og som udadtil var velfungerende med fast arbejde, men som på grund af straffesagen blev voldsomt presset psykisk og flere gange truede med at tage sit eget liv. Det skete både under samtaler og via sms’er. Hun så sit liv smuldre, for sigtelserne havde store konsekvenser for hendes arbejdssituation, og det pressede hende mere, end hun så sig i stand til at rumme. Hun tog ikke sit eget liv, og hun endte med at blive frifundet. Men jeg var meget bekymret for hende ndervejs,” fortæller han.

En vanskelig situation

Thomas Brædder har aldrig oplevet trusler mod sig selv eller sin familie, og heldigvis er det også sjældent, at klienternes situation udmønter sig i konkrete ytringer om selvmord. Men når det sker, er det en vanskelig situation.

“Jeg synes, det er svært. For hvad er det rigtige at gøre? Og hvad er mit ansvar? Fagligt? Menneskeligt? Kan man

kontakte nogen og bede om hjælp til klienten, eller er det uforeneligt med den meget vigtige fortrolighed, som forholdet til klienten bygger på?”

Thomas Brædder har efterhånden repræsenteret en del sårbare klienter, og han har også stået i nogle af de dilemmaer, som kan opstå.

“Hvis jeg vurderer, at min klient har brug for hjælp, forsøger jeg altid at tale med klienten om det. Og hvis klienten godt kan se, at der er brug for hjælp, kan jeg hjælpe ham eller hende i den rigtige retning. Eller bede fængslet om, at vedkommende får hjælp, hvis den pågældende for eksempel er varetægtsfængslet. Men det er sværere, hvis klienten ikke selv kan se, at der er brug for hjælp eller direkte frabeder sig hjælp. Det har jeg også oplevet.”

Thomas Brædder har haft en klient, der sad i arresten og truede med selvmord, og som tidligere havde skadet sig selv. Han ville ikke have hjælp, for han mente ikke, at nogen kunne hjælpe ham i hans situation.

I den situation kunne Thomas Brædder henvende sig til personalet i arresten og informere dem om, at han var bekymret for sin klients psykiske velbefindende.

For Thomas Brædder var det en vanskelig situation, og han kontaktede derfor en af sine advokat-kollegaer og talte med hende om det.

“Jeg udelod selvsagt alle oplysninger, der kunne henføres til min klient og præsenterede dilemmaet helt

nøgternt, som hvis det var en generel juridisk problemstilling, for jeg blev nødt til at vende det med en anden. Jeg har et tillidsforhold til min klient, som bygger på tillid og fuldstændig fortrolighed, og det ville selvsagt blive brudt, hvis jeg imod min klients vilje kontaktede nogen for at få hjælp. Men hvad nu hvis han lige om lidt tog livet af sig selv? Skulle jeg så have handlet anderledes?”

Han stod med tvivlen, om selvmordstruslen ‘kun’ var et råb om hjælp eller et reelt ønske om at forlade livet. Eller bare et udtryk for frustration.

“I den konkrete situation var jeg så heldig, at jeg blev reddet ud af mit dilemma ved, at arrestens personale selv kontaktede mig og fortalte, at de havde besluttet at være ekstra opmærksomme på min klient, fordi de også havde set, hvor slemt det stod til med ham. De gjorde herefter enormt meget for, at han kunne få det bedre og strakte sig så langt, som de overhovedet kunne. Og jeg kunne også mærke, at de selv var berørte af situationen.”

Thomas Brædder har også oplevet med en anden klient, at selv tomme trusler kan være en belastning. I en periode fik han sms'er på alle tænkelige tidspunkter af døgnnet og i ferier, hvor der stod, at ‘nu kunne hun også bare lige så godt tage livet af sig selv’, eller ‘nu ville hun gøre en ende på det hele.’

“I starten blev jeg bekymret og fik talt med hende om, at hvis hun havde det sådan, var der hjælp at hente. Men

efter at have talt med hende og flere gange oplevet, at det tilsyneladende var en del af hendes måde at komme af med sine frustrationer på, konkluderede jeg, at truslerne ikke var reelle. Men vejen dertil var ikke sjov, for usikkerheden nager jo hele tiden. Mener hun det nu? Det føltes også helt urimeligt at skulle stå med de vurderinger, når man jo ‘bare’ er advokat.”

Søger retningslinjer

Som advokat kan man havne i nogle dilemmaer, fordi man gennem sin klient modtager informationer, man ikke nødvendigvis ved, hvad man skal gøre med.

“Jeg kender ikke til nogen regler eller et kodeks for, hvordan man skal forholde sig som advokat i de her situationer. Jeg synes ikke, at det er nemt, og jeg er næppe den eneste, der har stået i disse situationer,” fortæller Thomas Brædder.

I rollen som forsvarsadvokat bliver man nemt en professionel nærtstående for de af ens klienter, der ikke har et netværk, hvor man er den eneste, de reelt taler med og har tillid til. Det kan kræve ekstra timer, og man kan ikke kan undgå at tage de ting, man oplever gennem sit arbejde, med hjem.

“Man skal være et meget hardcore menneske for ikke blive ramt af andre folks nød, når de på den ene eller den anden måde er tæt på én og har brug for én. Men det, som jeg ikke vil tage med hjem, er ansvaret. Og det er

vigtigt, at mit ansvar går til en vis grænse og ikke længere.”

Thomas Brædder har søgt efter retningslinjer, og de findes også, men de handler alle sammen om, hvad man som nær pårørende kan gøre. De beskriver blandt andet, hvor stor en belastning, det er at være nærtstående og befinde sig midt i truslerne. Og så beskriver de, at man skal tale med den selvmordstruede om det, og at man i kærlighedens navn godt kan kræve, at vedkommende søger hjælp.

“Jeg er ikke nærtstående, og jeg kan ikke i kærlighedens navn kræve noget som helst af min klient. Jeg er advokat og dermed professionel juridisk rådgiver. Vores relation – og de regler jeg er underlagt – er fundamentalt anderledes end en nærtståendes. De retningslinjer, som jeg har kunne søge mig frem til på nettet, svarer ikke på de problemstillinger, vi som advokater typisk vil stå i. Jeg er helt med på, at man ikke kan lave en vejledning, der tager højde for alle tænkelige problemstillinger, men måske kan man lave nogle gode råd til os professionelle om, hvordan vi bedst – både for klienten og os selv – håndterer situationen? Og måske svare på, hvor langt vores ansvar egentlig går? Hvis vi overhovedet har et?” ♦

THOMAS BRÆDDER

Advokat (H). Advokatfirmaet Brædder. Beskæftiger sig med straffesager som forsvarer og har tidligere arbejdet i anklagemyndigheden samt været leder i Rigspolitiet.

De mest sårbare er de psykisk syge

Tekst Nya Vecht · Foto Jeppe Carlsen

Advokat Allan Nejbjerg har arbejdet med sårbare og psykiske syge klienter gennem de seneste mange år. Han holder særligt af arbejdet med dem, da de ifølge ham ser verden på en helt anden måde, hvilket han finder befriende. Her deler han sine erfaringer.

Jeg arbejder hovedsageligt med den del af de sårbare klienter, som er psykisk syge, så jeg kommer ofte på eksempelvis institutioner og bosteder for den gruppe. Vi har blandt andet det psykiatriske hospital, Spangsbjerg, ved mit kontor.

Det er klart, at det er meget anderledes at arbejde med denne type mennesker end med klienter, der ikke har de her udfordringer. Jeg aner aldrig, hvad jeg bliver mødt af, når jeg kommer ud til møderne med dem – om det er knyttnæver, tårer eller at man får kastet noget efter sig. Og det skal man være forberedt på, men man skal aldrig tage det personligt. Det må man ikke gøre.

Jeg har eksempelvis lige haft en sag, hvor en af mine klienter skulle have en dom, og før den domsafsigelse havde jeg talt med personalet og ledelsen på den institution, hvor han boede. Jeg vidste, at han kunne blive udadreagerende fysisk i pressede situationer, og da jeg vidste, at han igen ville blive dømt i en sag, kunne jeg jo godt regne ud, at han nok ikke ville tage det særligt pænt. Så jeg var forberedt på, at han havde løse hænder og ganske rigtigt – selvom han sad med en kattekillings på armen, så hans hænder var beskæftigede (en almindelig fremgangsmåde på mandens bosted, red.), fik han alligevel langet ud efter mig med den ene hånd, da han fik sin dom. Men jeg var klar på, at jeg skulle flytte mig hurtigt. Den slags episoder

anmelder jeg simpelthen ikke, for det er bare sådan, det er.

Det er også vigtigt at understrege, at det ikke er normalen – de fleste ved godt, at vi er der for at hjælpe dem. Det er kun dem, som er meget syge, der kan give lidt problemer.

Retsmøde i stuen

Den måde, vi gør det på hernede i Sydjyllands politikreds, synes jeg, fungerer rigtigt godt. Jeg har en fast aftale med politiet om, at vi 'bundter' sagerne sammen og måske tager syv sager på én gang, hvor vi så kører rundt på de forskellige institutioner og får de anklagede afhørt, skrevet rapporter og får dem vejledt. På den måde får politiet skrevet rapporterne, og jeg kan få sagerne ekspederet indenfor relativt kort tid.

Vi forsøger at sætte et eksempel for andre politikredse, for problemet med mange af de her sager med psykisk syge er, at de ligger alt for længe, inden de bliver behandlet. Det er så vigtigt, at vi ikke glemmer de her klienter, for selvom de kræver lidt ekstra arbejde og omsorg i modsætning til 'normale klienter', så har de også ret til retssikkerhed. De mest sårbare, vi har i systemet, er de psykisk syge.

Jeg har eksempelvis lige afholdt et retsmøde hjemme hos en klient, der ikke kunne komme til domhuset, fordi han havde det så dårligt psykisk og er sengeliggende. Så tog anklager, domsmænd, dommer og jeg hjem til min

klient og holdt retsmøde i hans stue.

Man ser så at sige bunden af samfundet, og det er vigtigt, at man ikke lader sig påvirke for meget.

En af de værste sager, jeg har haft, var en mand, der ikke havde været ude af sin lejlighed i over seks år, og som havde for vane at besørge på en avis midt inde i stuen. Jeg kan da sagtens huske episoden, men herrestede gud, hvis det er sådan, han har valgt at indrette sig, så er det bare sådan."

Medicin øger trusler

Psykisk syge kan være lidt voldsomme i deres måde at gestikulere på, når de bliver indlagt. Det betyder, at de får en standard dosis af psykofarmaka, hvilket de ofte ikke vil have, og når de så bliver påtvinget medicin og oveni er psykotiske, betyder det, at de ender med at komme med trusler og råbet som, at de slår én ihjel og deslige. Uanset hvilke omstændigheder trusler falder under, så er det stadig en paragraf-19-trussel.

Den type psykofarmaka er kort sagt knock-out-medicin, som gør, at man på pænt dansk bliver meget samarbejdsvillig. Efter en dosis af den medicin er man således i en ganske apatisk tilstand et stykke frem i tiden.

Når mine klienter efterfølgende kommer ud af den rus, kan de på ingen måde huske, at de har truet nogen, fordi de først var psykotiske og dernæst medicinerede i ugevis.

ALLAN NEJBJERG

Advokat (H). Penta Advokater.

Beskæftiger sig med retssagsbehandling, særligt inden for straffesager og rådgiver desuden erhvervslivet om blandt andet selskabsret, virksomhedsoverdragelse og erhvervslejeret.

Medlem af Advokatrådet 2019 og formand for uddannelsesudvalget.

Så den slags trusler er der jo intet i, og det mener jeg nu også engang, at man skal kunne tage med et gran salt. Det spolerer i hvert fald ikke min nattesøvn. Jeg har aldrig selv taget en trussel personligt, fordi jeg netop ved på hvilket grundlag, truslerne ofte bliver fremsat.

Se det fra klientens side

Det er en god idé at tage med nogen ud – særligt på de lukkede institutioner – for at se det inden, man skal have en reel sag med en sårbar klient. Det er en rigtig dårlig idé at komme ud sådan nogle steder med en sag, hvis man aldrig har været der før, for man kan blive mødt af folk i alle mulige tilstande.

Jeg vil sige, at det er af yderste vigtighed, at man i sin omgang med sårbare klienter sørger for at sætte sig ind i, hvad ens klient tumler med. Man må tage nogle baggrundssnakke med personalet og ledelsen på klientens institution, dem, der kender vedkommende, så man ved, hvordan klienten reagerer i forskellige situationer, og hvad man skal tage alvorligt, og hvad man skal lade fare.

Det kan eksempelvis være utroligt vigtigt at vide, hvilke tidspunkter af døgnet man skal besøge sin klient på. Nogle af de psykisk syge er så medicinerede, at de først står op klokken 12 om formiddagen, og så nytter det simpelthen ikke, at man står derude klokken otte om morgenen, fordi man lige havde et hul i sin kalender. Man skal

virkelig lytte til de gode råd, man får af personalet, for de har deres daglige gang der og dermed ekspertisen.

Og så sørger jeg for at snøre danseskoene, inden jeg tager afsted, for mange af dem har det med at lange ud efter én, hvis man eksempelvis overbringer dem nyt om en dom, de ikke bryder sig om. Så man skal huske at holde lidt afstand til eventuelle flyvende næver eller kastet kaffe.

Det, som jeg synes, er sværest i arbejdet med sårbare klienter, er deres forståelse af og for virkeligheden. Oftest mener de overhovedet ikke, at de har gjort noget galt eller truet nogen, da mange af dem er dybt psykotiske.

Det kan også være meget svært at forklare dem, hvad der egentlig skal foregå, når de kommer ned i retten. Lige fra de helt enkelte procedurer omkring, hvornår vi skal stå op til de mere komplicerede dele af sagen og straffens udmåling. Nogle gange må man simpelthen bare give op og sige, at man har forsøgt at forklare det så godt, man kunne, og at man ikke kommer det nærmere.

Man skal også tænke over, hvad for noget tøj man har på, og hvad man udstråler. Hvis man for eksempel skal være med til en afhøring, hvor betjenten bærer uniform, og man selv er i sit stiveste puds, så er den allerede død. Så man skal komme i civil, og så skal man ellers bare opføre sig pænt og ordentligt. Hvis man er usikker, når man skal tale med sin klient, så skal man

også tage noget personale med ind.

Det vigtigste er nok, at man ikke skal være bange, for så skal man simpelthen ikke arbejde med denne gruppe af sårbare klienter og tage deres sager.

Triste skæbner

Jeg kan personligt godt lide at arbejde med sårbare klienter, for de ser verden på en helt anden måde, og det er befriende, synes jeg.

Mange af dem har også en historie bag sig, og du oplever mange triste skæbner – hvad enten det er misbrug, vanrøgt i barndommen, eller de er mentalt retarderede.

Jeg havde en niende klasses praktikant på et tidspunkt, som jeg havde med ude hos en af mine klienter, som bor på en madras midt i sin lejlighed og ikke har været i bad i otte år. Praktikanten var så chokeret over, at den her skæbne også er en del af vores samfund og lever på den her måde, for det havde han jo aldrig nogensinde oplevet.

Det er vigtigt for mig, at man også møder de mennesker og ser den side af samfundet. Det er jo ti procent af en befolkning, der har psykiske lidelser af den ene eller anden karakter. I Danmark ser vi det meget sjældent, fordi vi låser dem inde og gemmer dem lidt væk – det er jo anderledes i USA, hvor man ser det overalt, særligt blandt de hjemløse på gaderne. ♦

Man kan ikke parkere alt på arbejde

Tekst Nya Vecht · Foto Jeppe Carlsen

Advokat Karoline Normann har haft nogle af de mest højtprofilerede straffesager i Danmark, og mange af hendes klienter falder under kategorien sårbare. Åbenhed er vejen frem, når det kommer til relationerne med de mere udfordrede klienter, mener hun.

Der er stor forskel på de forskellige typer af sårbare klienter, og betydningen af deres sårbarhed skal man ikke underkende som advokat. Der er klienterne med de psykiatriske diagnoser, eller blot hvor deres psykiske habitus gør dem særligt sårbare. Så er der børnene – de er i sagens natur også sårbare klienter. Og så er der endelig de klienter, der (måske grundet deres mulige kriminalitet) har mistet deres eksistensgrundlag eller sociale netværk og derved bliver sårbare.

Jeg arbejder hovedsageligt med den sidste gruppe af sårbare klienter, der ofte er en småkriminell person, der aldrig har haft særligt meget netværk omkring sig og har hutlet sig lidt igennem tilværelsen. De er ikke nødvendigvis psykiatriske patienter, selvom de kan have psykiatriske diagnoser. Men jeg har selvfølgelig også rigtig mange af de andre slags sårbare klienter.

Børn og dem uden relationer rammer

De sårbare klienter, der altid rammer mig mest, er børnene, for man kan ikke have med børn og unge at gøre uden at blive berørt af det – uanset om de er den tiltalte eller den forurettede.

Og så rammes jeg af de klienter, der ikke har nogen relationer omkring sig. Hvis folk har en ægtefælle, kæreste, forældre eller børn, der tager sig af dem, kan man som advokat lidt bedre ånde lettet op.

Dem, jeg tager med mig hjem med, er de klienter, der er fuldstændig

forladte. Dem, der ikke har et netværk, der kan tage sig af dem og støtte dem, men som bare sidder fængslet og kigger ud i ingenting, uden at der er nogen, der besøger dem eller bekymrer sig for dem hverken i øjeblikket eller senere. Hvor deres eneste menneskelige kontakt er dem, der skal person sikre eller 'opbevare' dem.

Jeg repræsenterede en klient, der havde slået en anden ihjel, og den gerning var et resultat af et mangeårigt misbrug og en deroute i et ellers vel fungerende arbejds- og familieliv, men som endte med at gå helt galt – både for ham og for ofret. Han mistede alt og stod tilbage helt alene – der var intet lys for enden af noget som helst for ham. Og det var der selvfølgelig heller ikke umiddelbart for den forurettedes pårørende – det var hele vejen rundt en tragedie, og det ramte mig virkelig hårdt.

Advokaten som ventil

Jeg oplever ikke sjældent, at de af mine klienter, der for eksempel truer med selvmord, oftest også typisk er dem, der ikke har andre i deres netværk, og som derfor ender med at bruge deres advokat som en ventil ved eksempelvis at true med selvmord eller personskade. Man får en funktion for dem, som er en kæmpe belastning for én selv, for advokat/klient-relationen er jo slet ikke gearret til den slags forhold eller den type beskeder, og man kan hurtigt føle sig meget magtesløs.

Når en klient truer med selvmord, og det drejer sig om arrestanter, giver jeg som regel personalet besked om, at jeg er bekymret for min klients trivsel, og alle gangene har jeg fået at vide, at det er fængselspersonalet allerede selv opmærksomme på. Og det er nu engang dét, som man kan gøre – man kan ikke gøre andet end at orientere de mennesker, der er omkring dem. For jeg kan ikke personligt gøre noget ved det. At deres tilværelser er sunket i grus, kan jeg jo ikke rette op.

Tal med nogen

Jeg vil til enhver tid rådgive advokater til, at de skal tale med nogen, når de står i en situation, hvor de er i tvivl om, hvordan den skal håndteres. Man skal i hvert fald ikke gå med sådanne situationer alene. Det er meget vigtigt, at man eksempelvis får en kollega ind over, for det er heller ikke altid, at man har overblikket over, hvad der egentlig foregår.

Det kan være meget svært at gennemskue, hvorfor klienter vælger at fortælle deres advokat, at de har overvejet at begå selvmord. For nogle gange kan de heller ikke selv overskue, hvad det egentlig er, de sætter i gang. Men det er klart, at når en klient eksempelvis udtrykker selvmordstrusler, bør man absolut bede dem om at uddybe, hvad de mener med det, og hvorfor de siger den slags, og hvad de godt kunne tænke sig, at man gjorde for dem. Det er vigtigt, at man ikke selv

KAROLINE NORMANN

Advokat (H). Stagetorn Advokater.
Beskæftiger sig med strafferet og er som den eneste forsvarsadvokat
i Danmark også uddannet psykolog.
Formand for Advokatrådets strafferetsudvalg.

bliver bange, og måske derfor afholder sig fra at spørge nærmere ind til det. For heldigvis er den slags trusler ofte bare tomme, men dramatiske ord eller talemåder. Og så nytter det jo heller ikke noget, at man farer frem med bål og brand.

Jeg tror, at erfaring gør, at man nemmere kan arbejde med den slags situationer. Men jeg tror også, vi nu engang er forskellige som mennesker – der er jo nogle, der bliver så påvirkede af at se eksempelvis døde børn og katastrofer i tv-avisen, at de bliver nødt til at slukke for det, og så er der andre, der kan have emnet helt inde på livet og alligevel formå at distancere sig fra det.

Advokater er ikke maskiner

Det bliver nogle gange nævnt, at man skal kunne parkere ting på arbejdet, men det kan man ikke altid, og man kan heller ikke undgå at blive påvirket, når man oplever voldsomme situationer – uanset om det er som privatperson eller i en arbejdsmæssig sammenhæng – for man er jo kun et menneske.

Succeskriteriet for mig er ikke, at jeg ikke skal tænke på mine klienter eller mine sager, når jeg har fri – jeg skal i stedet undlade at lade mig påvirke for meget af det. For når man eksempelvis arbejder med straffesager, så vil man møde en masse mennesker med triste livshistorier og skæbner, og de forsvinder ikke, bare fordi man selv holder fri.

Advokater er jo heller ikke maskiner – jeg har også oplevet at være ved at komme til at græde i forbindelse med klientmøder eller vidneforklaringer under retssager, der er fuldstændigt hjerteskerende, og som man nærmest ikke kan holde ud at høre på. Så prøver jeg at tælle til fem eller kigge ned i akterne for at blive abstraheret. Ikke fordi, jeg ikke kan håndtere sagen, genstanden eller situationen, men fordi jeg jo også bare er et menneske og naturligvis bliver påvirket af mine sager og af de mennesker, jeg møder.

Tag bestik af situationen

Jeg har aldrig selv modtaget trusler om fysisk vold, men jeg har da taget bestik af en situation, og jeg tager mine forholdsregler, hvis jeg befinder mig i en situation, der potentielt kan blive farlig; altså hvad ligger der løst på bordet, som man kan kaste med, hvor står jeg henne i forhold til en udgang, og hvor kan jeg løbe hen, hvis der skulle opstå farlige situationer. Står jeg for eksempel i vejen, hvis klienten lige pludselig eksploderer over en domsafsigelse? Jeg har oplevet klienter, der på forhånd lige beder mig om at flytte mig lidt væk i de situationer, hvor de selv ved, at de kan miste besindelsen. Man skaber jo en kontakt til dem, og de er ikke ligeglade med én. Det er faktisk yderst sjældent, at jeg er bange eller utryg i selskab med mine klienter. De fleste af mine klienter er rigtig glade, når jeg kommer, og jeg betyder noget for dem.

Men jeg har eksempelvis en klient siddende varetægtsfængslet p.t., hvor jeg tømmer min taske for alt, der på nogen måde ville kunne bruges som våben, inden jeg går ind til ham. Selv mine læsebriller lader jeg ligge udenfor. Fordi han er så uforudsigelig, at jeg simpelthen ikke tør andet. Og det er endnu ikke lykkedes mig at skabe en relation til ham, hvor jeg selv kan blive overbevist om, at jeg ikke er lige så tilfældig for ham, som hans seneste offer var.

Han bliver fragtet ned til besøgsslokalet i håndjern og ført ind iført dem, og så får han dem først af via en luge i døren, når fængselsbetjentene har lukket ind til os. For de vil simpelthen ikke af sikkerhedsmæssige hensyn selv være i nærheden af ham, når han ikke har håndjern på.

De har også spurgt mig, om jeg ikke gerne vil have ham i håndjern, når jeg er alene med ham, hvilket jeg har sagt nej tak til. Det er lidt et dilemma for mig, for håndjern ødelægger intimiteten og gør det rigtig svært at etablere en kontakt. Men jeg skal være helt sikker på, at der ikke er noget som helst, han kan bruge som våben derinde, så rummet bliver gennemsøgt meget grundigt inden. Det skal også siges, at det er en ganske unik situation, og jeg normalt ikke er nødsaget til at tage den slags forholdsregler. ♦

SÅDAN FORHOLDER DU DIG TIL SÅRBARE KLIENTER

Det kan være svært at navigere rundt i, hvor ansvaret starter og stopper i relation til klienter, når man arbejder med sårbare mennesker. Hvordan skal man for eksempel forholde sig til selvmordstrusler fra sin klient, og hvordan skaber man den bedste relation til psykisk syge klienter? Julie Hoffmann Jeppesen, som er daglig ansvarlig for telefonrådgivningen hos Livslinien, giver her fem råd til, hvordan man som advokat kan forholde sig i arbejdet med sårbare klienter.

SPØRG IND

Helt generelt har man et ansvar, når man arbejder sammen med andre mennesker. I fald de skulle sige noget om selvmord, så skal man altid tage det alvorligt. Livsliniens oplevelse er, at der ikke er nogen, der taler om selvmord, medmindre der er noget galt – forstået på den måde, at man ikke slynger den slags om sig, hvis man er i balance. Det er selvfølgelig ikke sikkert, at vedkommende har en plan for, hvordan personen har tænkt sig at gøre det eller nødvendigvis har et ønske om at dø. Nogle gange kan det nærmere opleves som et ønske om at komme væk fra det, som opleves svært. Det vigtigste, man skal gøre som advokat, når man står i denne situation, er at spørge ind til det, for det er ikke farligt at spørge. Det er også vigtigt at vide, at der kan være langt fra tanke til handling, så mange kan kæmpe med selvmordstanker, uden at det nødvendigvis fører til en handling.

LÆR KLIENTEN AT KENDE

Først og fremmest skal man sætte sig ind i sin klients historie og prøve at forstå det enkelte menneske, være nysgerrig på historien og den eventuelle diagnose, for på den måde kan man nemmere afkode, om der bliver sagt noget i frustration eller som en reel trussel fra klienten. Det kan eksempelvis også være ved at tale med personalet på eventuelle bosteder, tilknyttede psykiatere og psykologer samt pårørende og deslige. Hvis man har med psykisk syge patienter at gøre, skal man så vidt muligt forsøge at se gennem deres sygdom og behandle dem som mennesker fremfor en diagnose.

Og så skal man forholde sig roligt. Det er virkelig vigtigt. Hvis klienten lyder meget frustreret og vred, er den bedste strategi at være konstruktiv og tilbyde hjælp samt støtte. For når de er frustrerede, så handler det ikke om advokaten, så handler det i stedet om, at de er i en meget svær situation, og der hjælper man bedst ved at holde overblikket og tale med dem i øjenhøjde.

JULIE HOFFMANN JEPPESEN

Psykolog og specialist i selvmordsforebyggende rådgivning. Daglig ansvarlig for telefonrådgivningen hos Livslinien.

GENKEND FARESIGNALERNE

Personer, som truer med selvmord, kan i nogle tilfælde opleve det som en udvej og finde tanken om, at der er en vej ud betryggende. Det er en slags viden om, at man kunne gøre det, men ikke nødvendigvis vil gøre det. Når man som advokat begynder at spørge ind til det, og det viser sig, at ens klient har en konkret plan ved at sætte ord på, hvordan og hvornår de planlægger at tage deres eget liv, så er man forpligtet til at handle. For jo mere konkret en plan er, jo farligere bliver det. Som advokat skal man forholde sig til, at tanker ikke nødvendigvis er farlige, men i det øjeblik, der også fortælles om planer, begynder det at blive farligt. Hvis ens klient eksempelvis siger: 'Når den der dom kommer om tre måneder, så kan det godt være, at jeg måske tager mit eget liv,' så er det diffust, men hvis ens klient konkret taler om selvmord i aften eller i morgen, så er det farligt.

GIV ANSVARET TILBAGE

Som advokat er det vigtigste at forsøge at spørge ind, så man kan finde ud af, om der er tale om en konkret plan. Hvis ens klient begynder at stille ultimative krav og sige, at hvis ikke dommen falder ud til klientens fordel, så sker der noget, så skal man give ansvaret tilbage og sige til klienten, at man meget gerne vil hjælpe, men at man ikke kan tage ansvar for, hvad vedkommende gør. Man skal gøre det klart, at det i sidste ende er klientens eget ansvar og egne handlinger. For det er ikke advokatens ansvar, hvis klienten i yderste instans tager sit eget liv. Man skal selvfølgelig have omsorg for sin klient, men man skal også passe på sig selv.

PLIGT TIL AT HANDLE

Når ens klient truer med selvskade eller personskaade på andre, så falder det under underretnings- og afværgepligten, som hører ind under henholdsvis serviceloven og straffeloven. Hvis det drejer sig om bekymringer om eksempelvis trivsel og udvikling hos et barn eller ung under 18 år, er det underretningspligten, der gælder, og kommunen skal kontaktes. Hvis det drejer sig om et kriminelt forhold for eksempel vold eller overgreb, gælder afværgepligten, og politiet skal kontaktes. Man kan således godt have både underretningspligt og afværgepligt samtidig, hvis der er tale om et barn, som er udsat for vold eller overgreb. Det forholder sig på samme måde med selvmord. Hvis man har kendskab til planer om et selvmord indenfor en overskuelig fremtid, så har man pligt til at handle. Her kan man så enten henvende sig til en pårørende, personalet på eventuelle bosteder eller politiet. ♦

Svære afvejninger i sigte

Tekst Rasmus Holm Thomsen · Foto Morten Holtum

Siden Peter Hummelgaard indtog posten som justitsminister i december, er det blevet tydeligt for ministeren, hvor store de samlede udfordringer er i det danske retsvæsen. En ny vej at gå kan være flerårssaftaler på tværs af straffesagskæden, fortæller ministeren i et interview til Advokaten, hvor han også peger på en hård linje over for kriminalitet og et positivt syn på advokaters betydning i samfundet.

Da Peter Hummelgaard i december 2022 var på vej til Amalienborg, netop annonceret til posten som justitsminister, sagde han, at der ventede “mange og vigtige opgaver”. Den forventning og ambition har hverdagen som landets justitsminister til fulde indfriet.

“Den første tid har været både ufatteligt spændende og helt enorm meningsfuld. Men den har også været hård. Det er jo et kæmpe område, hvor virkeligheden hele tiden står og ikke bare banker pænt på, men kommer buldrende og bragende hver evig eneste dag,” fortæller Peter Hummelgaard til Advokaten og kalder de fem første måneder intense:

“Jeg syntes også, jeg havde travlt i mine 3,5 år som beskæftigelsesminister, men at være justitsminister er om muligt endnu vildere.”

Peter Hummelgaard voksede op på Amager i et område med boligblokke og socialt boligbyggeri – et forhold, som han flere gange har refereret til. I Euroman har Peter Hummelgaard fortalt, at han i sin barndom også har prøvet at blive kørt hjem af politiet.

“Jeg har været omkring de 14 og altså under den kriminelle lavalder. Vi var nogle stykker, der havde opsnappet nogle rigtig voldsomme kanonslag, som vi bandt fast til en telefonboks. Min mor blev så rasende, at politiet måtte beskytte mig mod hendes vrede. Det var helt på sin plads.”

Opvæksten har også præget den politik, som Peter Hummelgaard står for: “Jeg kender på godt og ondt til mange

på den ene og anden side af loven. Her har vi en kæmpe opgave med at komme vold og utryghed til livs, som er gift for samfundet,” lød det blandt andet til TV 2, da han tiltrådte som justitsminister.

“Tough on crime”

I Peter Hummelgaards første måneder har han i tråd med det annonceret en rocker- og bandepakke med lovstramninger omkring knivoverfald. Ønsket om hårdhed over for kriminalitet gentager Peter Hummelgaard også i interviewet med Advokaten.

“En væsentlig forudsætning for vores velfærdssamfund er en meget høj grad af tryghed,” indleder ministeren:

“Og den tryghed, den hviler jo på den ene side af mønten på, at der er høj beskæftigelse, kernevelværdsinstitutioner og selvfølgelig sikkerhed for ens privatøkonomi, hvis man bliver arbejdsløs eller syg. Men den anden side af mønten er jo selvfølgelig også en tryghed i form af, at man ikke er bange for at blive udsat for tilfældige former for forbrydelser, og at man ved, at de forbrydelser, der så bliver begået, at dem bliver der slået hårdt ned på.”

Er det forkert at sige, at S er blevet et strammerparti?

“Hvis du tager tiden før 1968, så kan du have ret i, at der i en periode i mit parti har været en eller anden form for vildfarelse, hvor man ikke iagttog de vigtigste hensyn, når det handler om retspolitikken,” indleder Peter Hummelgaard.

“Der har der måske nok i nyere historie, sådan op gennem 80’erne, i nogen grad også 90’erne, været lidt den samme vildfarelse i Socialdemokratiet omkring, hvilke grundlæggende hensyn man iagttog i retspolitikken. Jeg er meget på linje med det, der også er et velkendt labour- og Tony Blair-citat, nemlig at det handler om at være “tough on crime” og “tough on the causes of crime” på en og samme tid. Men altså; vi er ikke et parti, der er på forbrydernes side. Vi er på fællesskabets side, og enhver forbrydelse er også et overgreb på fællesskabet – specielt når det er grov kriminalitet og organiseret kriminalitet,” svarer han.

I regeringsgrundlaget nævner I også forebyggelsestiltag. Kan du sige noget om, hvad I har på vej?

“Det er noget, vi arbejder med helt grundlæggende. Og for mig er forebyggelse meget meget vigtigt. Forebyggelse må bare heller ikke omvendt blive en undskyldning for ikke også at straffe de meget grove og organiserede forbrydelser hårdt. Men for mig at se, så skal det hele tiden gå på to ben, nemlig at være hård mod kriminaliteten men også være lige så hård mod årsagerne til kriminaliteten.”

Retssikkerheden er høj – men også truet

Efter opvæksten i Tårnby gennemførte Peter Hummelgaard jurastudiet på Københavns Universitet og virkede i en årrække som formand for DSU. Derefter havde han jobs som konsulent

i kommunikationsbureauet Advice og i 3F, inden han i 2015 blev valgt ind i Folketinget. Trods jurastudiet nåede Peter Hummelgaard aldrig at overveje at gå advokat-vejen.

“Jeg blev ansat i Udenrigsministeriet som studentermedhjælper allerede på 2. år af studiet. Så ret tidligt begyndte jeg at spore mig i en retning af statsforfatningsretten og folkeretten. Så advokat nåede aldrig at blive en overvejelse for mig.”

Selv om det ikke har været en del af ministerens karrierevej, anerkender han advokaters arbejde, og den betydning, de har i samfundet generelt.

“Jeg tænker helt grundlæggende, at advokater er uundværlige for vores retssikkerhed. En central del – jeg vil næsten sige kernen i vores retssamfund,” siger Peter Hummelgaard.

Hvad tænker du så om de omdømme-målinger, hvor advokater ikke ligger så godt?

“For at være helt ærlig så tænker jeg, at det faktisk er urimeligt. Altså vi har jo heldigvis ikke i Danmark, hvad kan man sige, ambulancejægere eller advokater, der primært lever af private søgsmål, og så videre. Jeg vil jo langt hen ad vejen sige, at mange af de opgaver, man som advokat påtager sig, hvad enten det er inden for straffeprocessen eller civilprocessen, de er jo på lange stræk uundværlige opgaver. Så jeg synes faktisk, at det er en urimelig placering. Men man kan jo ikke undgå – det ved jeg også selv som politiker – at blive præget af det, hvis der er

mange fordomme om ens fag og ens jobfunktion.”

Da Advokaten spørger Peter Hummelgaard til hans generelle syn på, hvordan det går med vores retssikkerhed, så er svaret todelt.

“Jeg synes jo helt generelt, at vi er et samfund med en meget, meget høj grad af retssikkerhed. Men jeg vil heller ikke lægge skjul på, at jeg synes, de lange ventetider ved domstolene udfordrer vores retssikkerhed. Men det er selvfølgelig fra et punkt, hvor vi har meget, meget høj retssikkerhed.”

Gennem de seneste år har Advokatsamfundet gennemført en række rundspørger til advokater om retssikkerhedsniveauet. Her har svaret ligeledes lydt, at udgangspunktet er godt, men at det de seneste år er gået den forkerte vej.

Tidligere har man for eksempel på andre områder lavet retssikkerhedspakker, hvor man har overvejet, om lovgivningen er blevet for stram. Er det overvejelser, som du går med på dit ressortområde?

“Generelt overvejer vi jo hele tiden – specielt når det handler om den grove personfarlige kriminalitet og den organiserede kriminalitet – uanset om det er økonomisk kriminalitet eller IT-kriminalitet, eller hvad det måtte være, så oplever vi det jo som overgreb på vores fællesskab og derved også et angreb på vores kerneværdier. Derfor vil jeg ikke udelukke nogen tiltag eller afvise gode ideer. Så har vi jo også som en del af regeringsgrundlaget sat os for at

straffe klogere. Der vil være nogen typer af forbrydelser, som vi vil straffe hårdere, der vil også være nogen typer af forbrydelser, som vi vil prøve at finde veje til at straffe anderledes, end vi gør i dag,” svarer Peter Hummelgaard.

I rundspørgerne har advokatsstanden peget på lange ventetider og truslen mod advokaters uafhængighed som retssikkerhedsmæssige udfordringer. Men også på brugen af varetægtsfængslinger. Ifølge tal fra Europarådet sidder 41,3 procent af de fængslede i Danmark i varetægt, mod 20,7 procent i Tyskland, 23,3 procent i Norge og 27,7 procent i Sverige. Den udfordring anerkender ministeren, som gerne vil dykke længere ned i de tal.

“Jeg lytter til de advokater, og jeg lytter selvfølgelig også på de af Folketingets partier og også på de dele af pressen, der har opmærksomheden rettet mod de lange varetægtsfængslinger. Jeg tror, at man dog skal sige, at i langt, langt, langt de fleste tilfælde, der fører en lang varetægtsfængsling altså også til en dom. Og hvis politiet og anklagemyndigheden vurderer, at det er en vigtig forudsætning for ikke at lægge hindringer for efterforskning af en given sag, så har jeg tillid til det. Men når det er sagt, så mener jeg da faktisk også, at det kunne være interessant – og det har jeg også allerede bedt embedsmænd i Justitsministeriet om at begynde at grave sig lidt ned i – hvad det er, der gør, at vi i Danmark varetægtsfængsler så meget mere end for eksempel nogen af vores nabolande.”

Jeg tænker helt grundlæggende, at advokater er uundværlige for vores retssikkerhed. En central del – jeg vil næsten sige kernen i vores retssamfund.

Retsvæsen i knæ

Et andet emne, som har været en fast bestanddel af ministerens hverdag, er udfordringerne med ventetiderne. På det punkt har tiden i ministeriet understreget problemets dybde og omfang.

“Jeg tror, at noget af det, jeg for alvor har fået helt ind under huden, efter at jeg har sat mig i stolen, det er også, hvor store udfordringer der er i vores samlede retsvæsen. Meget, meget store udfordringer på tværs af mange af vores kerneinstitutioner og kernemyndigheder, som er det, jeg bruger meget af min tid på.”

I flere interviews har Peter Hummelgaard kaldt udfordringerne ved domstolene for alvorlige.

“Jeg vil ikke lægge skjul på, at advar-

selslamperne de blinker, og at tingenes tilstand hos domstolene, de bekymrer mig rigtig meget. Og det er jo selvfølgelig, fordi domstolene er en hjørnesten i det danske retssystem. Samtidig må vi bare erkende, at vi i dag står i en situation, hvor som man siger på engelsk “justice delayed is justice denied” – at selve retfærdighedens opfyldelse simpelthen ikke sker af den årsag, at folk venter for lang tid.”

Det går ifølge Hummelgaard hårdt ud over især civilprocessen.

“Der bliver forsøgt løst færre og færre sager ved domstolene i det civilretlige system, fordi at selv folk, der har legitime krav at gøre gælden, de vurderer, at ventetiden og omkostningerne ved ventetiden bliver for

store til at forsøge at lade retfærdighed ske fyldest. Det synes jeg udfordrer retssikkerheden.”

Løsningerne drøftes jo også en del. Blandt andet med Rørdam-udvalgets tiltag. Hvor langt tænker du, man kommer med de forslag?

“Det, tror jeg stadigvæk, er for tidligt at vurdere. Jeg synes jo egentlig, at ambitionsniveauet i hvert fald i den første afrapportering fra Rørdam-udvalget (udmeldt i slutningen af april red.) er lagt både et højt og spændende sted, og der er masser at diskutere. Det afgørende er selvfølgelig, om der er et bredt flertal i Folketinget, der så også har den politiske vilje. Det bliver jo – og det synes jeg ikke, man skal lægge skjul på – nogle svære afvejninger mellem på den ene side at lette sagsgangen, effektivisere sagerne ved domstolene og udnytte tiderne bedre. Overfor på den anden side, vores sådanne almindelige gængse syn på retssikkerhedselementer. Og det bliver jo en politisk prioritering ved hver enkelt lille anbefaling.”

Advokatsamfundet har fået udarbejdet en rapport fra Copenhagen Economics, hvor de konstaterer, at der er brug for at tilføre flere midler, 1,4 mia. kroner ekstra frem mod 2030 for at komme ventetiderne til livs. På nuværende tidspunkt ønsker ministeren dog hverken at love eller afvise konkrete beløb.

“For mig er det evident, at der både er behov for investeringer og strukturelle greb. Men det ene slår heller ikke

til uden det andet. Og jeg kan heller ikke lægge mig fast på, om vi præciserer det beløb, som Copenhagen Economics har regnet sig frem til,” siger Peter Hummelgaard, der dog samtidig glæder sig over, at der på den forsinkede finanslov for 2023 blev lagt ekstra penge ind.

“Det er i hvert fald en indikator på, at den her regering, den er også villig til at investere mere i kroner og øre til domstolene. Så det er klart et af elementerne i forhandlingerne om en ny flerårsaftale,” siger justitsministeren.

Han anerkender også argumentet om, at når politikerne strammer lovgivningen, bør de lade pengene følge med.

“Det synes jeg er et helt legitimt argument, og det er faktisk også en af årsagerne til, at jeg mener, at vi i den

ideelle verden, der prøver vi at løsrive os fra den lidt mærkelige og også i nogen grad uigennemtænkte tradition, der har været for, at flerårsaftalerne på retsområdet ligger forskudt af hinanden.”

Ifølge ministeren resulterer det i, at “man hele tiden er bagefter de beslutninger, der er truffet et andet sted i straffesagskæden.” Som eksempel peger Peter Hummelgaard på, at politiforliget, som blev indgået i slutningen af 2020, hvor blandt andet anklagemyndigheden fik tilført flere midler til at rejse sager, har skubbet problemer videre i straffesagskæden.

“Vi kan jo se, at når både politi og anklagemyndighed får flere ressourcer, så bruger de jo også de ressourcer – heldigvis – fornuftigt på at fange og

anklage nogle flere forbrydere. Så har vi så nogen udfordringer andre steder i straffesagskæden med domstole, der ikke kan følge med, og i øvrigt et fængselsvæsen, som slet ikke har kapacitet til de flere forbrydere, der bliver fanget, anklaget og dømt,” uddyber han.

“Derfor er mit håb, og det er kun, hvis Folketinget vil det, at vi prøver at komme ind i en eller anden form for parallelitet. Måske endda så meget parallelitet, at man begynder at lave meget store, meget brede flerårsaftaler for hele straffesagskæden på én gang. Så vi måske på et eller andet tidspunkt i den her valgperiode, når den parallelitet er opstået, kan indgå et meget stort forlig for straffesagskæden, der rækker nogle år ud i fremtiden.”♦

33

PETER HUMMELGAARD

Justitsminister fra 15. december 2022.

Beskæftigelsesminister (og minister for ligestilling) juni 2019 - december 2022. Formand for Skatteudvalget 2017-2018.

Folketingsmedlem for Socialdemokratiet siden juni 2015 og forbundsformand DSU 2008-2012.

Har tidligere været ansat som politisk konsulent i 3F, 2014-2015, og konsulent i Advice, 2012-2014.

Uddannet cand.jur., Københavns Universitet, 2004-2012.

Retssikkerheden slår revner efter bandepakker

Tekst Camilla Bergsagel Nielsen · Foto Morten Holtum

Hvordan går det med retssikkerheden inden for dit område?

Jeg støder jævnligt på flere retssikkerhedsmæssige problemer i forbindelse med klienter, der enten er bandemedlemmer, eller som politiet har givet et bandestempel. Der er ikke tale om et segment, der generelt er stor vilje til at lytte til. De vinde, der har blæst politisk de seneste godt ti år med indførelsen af bandepakker, skærpede straffe og ringere mulighed for at forsvare sig mod politiets vurderinger har gjort, at denne gruppe klienter har haft modvind. De retssikkerhedsmæssige problemer er opstået efter 2009, hvor den første bandepakke trådte i kraft og betød, at der kom bestemmelser i straffeloven, hvor bandetilørsforhold har betydning. Tidligere fandtes der ikke særlig lovgivning på bandeområdet.

Et samfund må have ret til at indrette sig, som der er politisk flertal for, men vi skal være klar over, at vi befinder os et sted, hvor de sigtede og tiltalte sidder tilbage med en følelse af manglende retssikkerhed og en frustration over for systemet. Alle fortjener at få sin sag ordentligt belyst og dermed få en retfærdig rettergang. Et samfunds retssikkerhed skal jo også måles på, hvordan vi behandler de allermest marginale personer i samfundet, som personer i eller med tilknytning til bandemiljøet tilhører. Det er nemt nok bare at sige, at bandemedlemmer skal mødes med hårdt mod hårdt, men er det for det bedste?

Hvilke udfordringer er de største?

En person, som er tiltalt for overtrædelse af bandeparagraffen, står svagt i forhold til at få indsigt i grundlaget for, at politiet vurderer, at vedkommende er tilknyttet en bande. Det drejer sig om straffelovens paragraf 81 a, som betyder, at straffen for visse typer af kriminalitet kan fordobles, hvis lovovertrædelsen er banderelateret. I de tilfælde, hvor den tiltalte bestrider at være

tilknyttet en bande, kan man ikke få nærmere indsigt i, hvad politiet bygger påstanden på, andet end oplysninger om, hvem man er truffet med. Vi er overladt til at stole på den politifaglige vurdering, der er baseret på politiets monitorering af bandeområdet. Det efterlader meget store frustrationer hos de tiltalte, der afviser at være bandemedlem. Vi kan ikke få oplyst, hvilke oplysninger politiet lægger vægt på i vurderingen, og der er ingen adgang til materiale fra Politiets Efterforskningsstøttedatabase (PED).

I de fleste bandesager er der ingen tvivl om, at der er tale om bandemedlemmer, og her benægter de tiltalte det heller ikke, men der er af og til tvivlstilfælde, og det er også vigtigt at huske på, at bandemiljøer er dynamiske størrelser, for personer går ind og ud af bander med kort varsel. Det gør det endnu mere vigtigt for forsvaret at få indsigt i præcis, hvad politiet bygger vurderingen på.

Begrænsningen i de oplysninger, som sagens parter og domstolene får, gør, at jeg mener, at det kan diskuteres, om prøvelsen af bandespørgsmålet overhovedet ligger hos domstolene, eller om den reelt ligger hos politiet. Domstolene får ikke det fulde billede. I stedet bliver politiets vurdering et langt stykke hen ad vejen lagt til grund.

Der er sket en lille forbedring med en kendelse, Højesteret afsagde 15. januar 2021, som gav de tiltaltes forsvarere i en sag aktindsigt i det underliggende materiale til politirapporter om de tiltaltes bandetilknytning. Dermed åbne de kendelsen op for, at vi som forsvarere kan få adgang til noget materiale, der blandt andet beskriver, hvem de tiltalte er mødtes med. Tidligere fik vi slet ingen indsigt i baggrunden for vurderingen. Der er tale om en forbedring, men der er plads til flere, da det på ingen måde betyder, at de tiltalte sidder tilbage med en følelse af en retfærdig proces.

Selve forsvarsarbejdet bliver sværere, da vi ikke ved præcis, hvad vi skal forsvare os mod, og det mener jeg er retssikkerhedsmæssigt betænkeligt.

Den yderste konsekvens ved den meget begrænsede indsigt kan være, at der i den endelige dom er lagt vægt på oplysninger, som ville falde anderledes ud, hvis de blev underlagt en egentlig prøvelse. Risikoen er, at der i den samlede vurdering bliver inddraget momenter, som ikke burde være inddraget, eller som kunne nuanceres eller imødegås, hvis forsvaret havde adgang til flere oplysninger. Selve forsvarsarbejdet bliver sværere, da vi ikke ved præcis, hvad vi skal forsvare os mod, og det mener jeg er retssikkerhedsmæssigt betænkeligt.

Selv hvis der i sidste ende er tale om den rigtige domfældelse, bør vi som retssamfund sikre, at de tiltalte får adgang til aktindsigt i, hvad grundlaget for sagen mod dem er, så de får en oplevelse af at blive hørt. Retssikkerhed handler også om, at de tiltalte oplever at have haft en retfærdig proces, og vi afskærer tiltalte fra at blive partshørt i forhold til en helt central del af sagen.

Heldigvis er der også eksempler på, at domstolene tilsidesætter anklagemyndighedens bandevurdering. Byretten fandt eksempelvis i den såkaldte Rungsted-sag, hvor syv mænd var tiltalt for drab, det ikke bevist, at de tiltalte, som blev frifundet både i landsret og byret, var bandemedlemmer. I den pågældende sag var min klient fætter til et bandemedlem.

I forhold til prøvelsen af politiets bandestempel er du endnu dårligere stillet i sager, hvor bandeparagraffen ikke er i spil. Det har konsekvenser, hvis man efter politiets opfattelse er bandemedlem og bliver dømt i en færdselssag eller en anden sag, som intet har med banderelateret kriminalitet at gøre. Det betyder blandt andet, at du skal afsone på særlige bandevilkår og på lukkede bandeaftsnit, og det kan have betydning i forhold til opholdsforbud eller zoneforbud.

Andre negative konsekvenser af banderegistrering kan være, at man som i øvrigt ustraffet

ikke kan blive sikkerhedsgodkendt i forbindelse med en jobansøgning, og at man fra sociale myndigheder bliver mødt med særlige krav møntet på bandemedlemmer. Man kan jo spørge sig selv, hvordan man selv ville have det med et bandestempel, hvis man ved med sig selv, at det er forkert. Det er særdeles belastende og har indgribende konsekvenser. I sagens natur findes der ikke eksempler på nogen, der blev stemplet ved en fejl, for der er overhovedet ingen prøvelse af, om det er korrekt, når politiet vurderer, at du er bandemedlem. Kun hvis politiet finder grundlag for det, fjernes bandestemplet.

Vi kan forsøge at skrive til Rigspolitiets efterforskningsenhed og klage over vurderingen, men jeg har aldrig oplevet, at det har givet flere oplysninger eller ændret noget. Vi får en redegørelse tilbage, hvor der bare står, at politiet fastholder registreringen, og at der ingen mulighed er for at få indsigt i grundlaget. Det kan vi intet gøre ved, og vi kan ikke klage over politiet nogen steder.

Fra en samfundsmæssig vinkel mener jeg, at det er uhensigtsmæssigt, hvis myndighederne placerer de forkerte personer på bandeaftsnit i fængslerne, for på den måde kastes de i armene på et miljø, som kan påvirke dem negativt. Jeg anerkender, at kriminalforsorgen ud fra et forsigtighedsprincip separerer bander for at undgå, at folk ryger i totterne på hinanden, men det tjener samtidig heller ikke samfundet at pushe på, at et helt spædt og skrøbeligt bande-et-eller-andet-kendskab manifesterer sig.

Zoomer vi lidt ud og kigger på retssikkerheden mere bredt, så er den udfordret af de lange ventetider ved domstolene og den omfattende brug af varetægtsfængsling. De lange ventetider gør, at mange af mine klienter ofte sidder varetægtsfængslet gennem hele forløbet, som varer flere år. Forholdene under varetægtsfængsling er ringere end under den endelige afsoning, og der er

Alle fortjener at få sin sag ordentligt belyst og dermed få en retfærdig rettergang.

38

gennem årene sket en forringelse af forholdene for varetægtsfængslede. Da jeg startede i branchen for snart 30 år siden, stod det for eksempel mejslet i granit, at man som varetægtsfængslet havde krav på en times besøg om ugen. Nu har man en halv time hver anden uge.

Jeg mener, at vi varetægtsfængsler for meget, og at der mangler en overflyvning af, om det er nødvendigt. Jeg kan huske dengang, der var betydelig brug af isolationsfængsling, hvor der også som nu med varetægtsfængsling var et internationalt fokus på, at Danmark isolerede for meget. Reglerne på området blev skærpet i slutningen af 00'erne, hvilket har resulteret i, at vi stort set ikke ser isolationsfængsling længere. Og vel at mærke, uden at det har haft betydning for opklaringsprocenten.

Hvad skal der til for at forbedre retssikkerheden?

Samme øvelse som ved isolationsfængsling mener jeg bør udføres på varetægtsfængslinger, da jeg specielt ved de mindre og ikke alvorligste sager sætter spørgsmålstegn ved, om den enorme brug af varetægtsfængslinger forøger opklaringsprocenten og imødekommer samfundets behov for at opretholde retsfølelsen. Særligt når sagsbehandlingstiderne er så lange, bør det være en anledning til at foretage en kritisk revision af området. Jeg tror, man med fordel kan skære ned på både længden og omfanget af varetægtsfængslinger.

I forhold til adgangen til politiets oplysninger i bandesager anerkender jeg, at der er et hensyn at tage til politiets efterforskning, da efterforskningsmetoder inklusive brug af kilder osv. ikke skal kompromitteres. Men jeg mener, at det bør være muligt at løfte en smule mere af sløret for grundlaget og nuancere billedet mere uden at kompromittere kilder. Samtidig mener jeg, at politiet bør lytte mere til nogle af de oplysninger,

forsvaret kommer med. Politiet tager efter min vurdering ikke højde for eksempelvis historiske, sociale eller familiære relationer. Hvis jeg nu har gået sammen med den samme person, som er et toneangivende bandemedlem, siden 1. klasse, er det ikke nødvendigvis udtryk for, at jeg selv er bandemedlem.

For dem, der ikke er tiltalt efter bandeparagraffen, bør man overveje at indføre en adgang til prøvelse af bandestemplet. Jeg støder jævnligt på klienter, hvor det kunne være relevant. Teoretisk er det muligt at udtage en stævning mod staten på baggrund af grundlovens paragraf 63 for at få prøvet bandestemplet, men det har disse personer ikke ressourcer til, og tidshorisonten i forbindelse med en sådan sag er flere år, og så er de et helt andet sted i deres liv. Der bør finde en egentlig prøvelse af bandetilknytningsspørgsmålet sted enten ved en domstol

eller ved en anden administrativ myndighed. Samfundsmæssigt tror jeg, at det vil give positive effekter dels at give en større indsigt i grundlaget for bandestemplet, dels at sikre en ordentlig prøvelse. Potentielt kan det måske også bidrage til at få perifere personer væk fra miljøet og forhindre andre i at komme ind i det.

Hvem skal have den næste retssikkerhedsstafet?

Jeg vil gerne give retssikkerhedsstafetten videre til advokat Peter Kragh, som kan give en status for, hvordan det står til med retssikkerheden inden for udlændingeret. Det er et område med grænseflader til mit eget område, og derfor synes jeg, det kunne være interessant at høre om. Peter Kragh har en fortid i Udlændingestyrelsen og var i syv år medlem af Flygtningenævnet, så han har indgående kendskab til området. ♦

39

JANE RANUM

Advokat Jane Ranum (H) er specialiseret i strafferet og har arbejdet som forsvarsadvokat i næsten 30 år. Hun beskæftiger sig med sager om blandt andet terror, drab, narkotika, vold, bedrageri, og en stor del af hendes sager vedrører banderelateret kriminalitet. Jane Ranum blev cand.jur. fra Københavns Universitet i 1991 og fik sin advokatbeskikkelse i 1994. Siden 2001 har hun drevet selvstændig advokatvirksomhed først som partner hos Advokaterne i Nansensgade, senere i Nyhavnsadvokaterne og siden 2015 i Ranum Advokater. Har været beneficeret advokat siden 2002.

ROSKILDE BANK SKILTE SIG UD I RETSOPGØRET EFTER FINANSKRISEN

En sejr i landsretten endte som et nederlag i Højesteret for advokat Arvid Andersen og hans klient, den tidligere direktør i Roskilde Bank, Niels Valentin Hansen. Dommen efter det årelange retsopgør om Roskilde Banks konkurs indeholder ifølge Arvid Andersen ligesom andre af finanskrisens bankkrak flere skelsættende og principielle aspekter i forhold til ledelsesansvar og erstatningsret.

Jeg hader at tabe en sag. Det gør jeg virkelig. Du er aldrig bedre end din næste sag. Hvis jeg taber en sag, giver det altid anledning til selvransagelse i forhold til, om jeg kunne have gjort noget anderledes. Det gælder selvfølgelig også Niels Valentin Hansens sag. Vi vandt sagen i Østre Landsret, men Højesteret nåede frem til et andet resultat. Det sker relativt sjældent, at jeg taber en civil retssag, og 2022 var et særligt godt år, hvad det angår, indtil året desværre sluttede af med en ret markant tabt sag. Den 1. december 2022 afsagde Højesteret dom i sagen, hvor Finansiel Stabilitet havde sagsøgt Roskilde Banks forhen-værende direktør Niels Valentin Hansen og bestyrelsen, som Finansiel Stabilitet påstod havde et erstatningsansvar i forbindelse med Roskilde Banks konkurs.

I Roskilde Bank-sagen frifandt Højesteret som i Østre Landsret bankens bestyrelse, men i modsætning til landsretten nåede Højesteret i sin dom frem til, at Niels Valentin Hansen var erstatningsansvarlig og derfor skulle betale 231,7 mio. kroner til Finansiel Stabilitet for tab på seks aktiekreditter, som Roskilde Bank ifølge Højesterets vurdering ydede til fire storkunder uden forudgående kreditvurdering. Aktiekreditterne blev i vid udstrækning brugt til køb af aktier i Roskilde Bank. Jeg tager naturligvis resultatet i Højesteret til efterretning, men jeg er på ingen måde enig med Højesteret.

Da vi tog hul på retssagen i Østre Landsret i 2015, fyldte sagens dokumenter cirka 30.000 sider, og vi havde mere end 100 retsmøder foran os. Finansiel Stabilitet havde fem år tidligere stævnet Niels Valentin Hansen, bestyrelsen og bankens revisorer med et samlet erstatningskrav på en mia. kroner. Ti konkrete erhvervsengagementer var omdrejningspunktet i landsretten. Alt mellem himmel og jord var i spil i forbindelse med engagementerne, herunder også aktiekreditterne, som senere blev det centrale aspekt i Højesteret, efter at Finansiel Stabilitet havde skåret sagen til. Jeg tror ikke, at vi fremadrettet kommer til at se søgsmål af samme karakter, hvor en erstatningssag er så omfattende og uafgrænset. For eksempel krævede Finansiel Stabilitet et langt stykke hen ad vejen erstatning for bankens underbalance, men denne subsidiære påstand blev

droppet under hovedforhandlingen i landsretten. Jeg mener, at det tjener alles interesser, at man er så målrettet som muligt i stedet for at skyde med spredehagl på den måde, som jeg mener, at Finansiel Stabilitet gjorde i landsretten.

Hele sagsforløbet var meget langt. Landsrettens dom kom i november 2017, hvorefter Finansiel Stabilitet ankede til Højesteret. På trods af at Finansiel Stabilitet for landsretten bedyrede, at man havde fremlagt alle relevante bilag i sagen, fremlagde man omkring 4.000 siders nyt bilagsmateriale i Højesteret, og der blev gennemført syn og skøn. Samlet betød det, at yderligere fem år blev lagt til sagsforløbet. Sager af en sådan kompleksitet og størrelse forbereder du ikke lige færdig fra den ene dag til den anden. Alle parter havde en interesse i, at sagen så at sige var moden nok til at blive afgjort. Det tager tid at forberede sig i sådan en sag, men fem år i Højesteret er usædvanlig lang tid og måske også for lang tid. Det kunne under alle omstændigheder ikke lastes Niels Valentin Hansen, at sagen tog så lang tid. Det afspejler dommen også, idet Finansiel Stabilitet ikke fik medhold i, at erstatningsbeløbet skulle forrentes fra sagens anlæg i 2010, men først fra dommens afsigelse i Højesteret. Derved mistede Finansiel Stabilitet reelt procesrenter for cirka 220 mio. kr.

Alle har forskellige arbejdsmetoder, og jeg var hjulpet af, at jeg har en fornuftig hukommelse, så jeg kunne og kan stadig sagen ret godt. Jeg har været alle sider i det omfattende materiale i både landsret og Højesteret igennem og en del sider gentagne gange. En sag som Roskilde Bank-sagen såvel som de lignende sager mod direktørerne for EBH Bank og Løkken Sparekasse, som jeg også var advokat for, giver dig en enorm erfaring i at håndtere meget store sagskomplekser både i forhold til, hvordan du manøvrerer i et så omfangsrigt bilagsmateriale og fokuserer dine kræfter korrekt. Derudover får du erfaring i, hvordan du tilrettelægger samarbejdet med de medsagsøgte og deres advokater. Der ligger eksempelvis et meget stort arbejde i at forberede afhøringerne, så en fordeling af, hvem der tager teten på de forskellige afhøringer af vidner, er til stor gavn, ligesom det er en fordel at have en åben dialog om, hvordan det samlede forsvar

OM SAGEN

Danmarks tiendestørste bank Roskilde Bank kom i betydelige økonomiske vanskeligheder i 2008, og i marts 2009 blev Roskilde Bank erklæret konkurs. Resterne efter banken blev efterfølgende overdraget til statens oprydnings-selskab efter finanskrisen, Finansiell Stabilitet.

I 2010 stævnedes Finansiell Stabilitet bankens tidligere direktion, bestyrelse og eksterne revisorer med et krav på en mia. kroner. Sagen blev indledt ved Østre Landsret i 2015. Inden da, i 2012, skrinlagde bagmandspolitiet arbejdet med at rejse en strafferetlig sag mod de forskellige parter. Østre Landsret frifandt alle sagsøgte i 2017. Finansiell Stabilitet ankede sagen til Højesteret, som afsagde dom i sagen i 2022. Omdrejningspunktet i den tilskårne sag i Højesteret var, om Niels Valentin Hansen, direktør i banken fra 1978 til 2007, samt fire bestyrelsesmedlemmer var erstatningsansvarlige for tab på seks lån i forbindelse med salg af bankens egne aktier – de såkaldte aktiekreditter. Desuden skulle Højesteret også tage stilling til, om parterne var erstatningsansvarlige for et engagement med en af bankens låntagere.

Bestyrelsen blev fuldstændig frifundet, men Højesteret fandt, at Niels Valentin Hansen var erstatningsansvarlig, fordi de seks aktiekreditter ifølge Højesterets vurdering blev givet uden en forudgående kreditvurdering som følge af en beslutning, bankdirektøren havde truffet om at tilbyde lånefinansierede aktiekøb uden en kreditvurdering. Niels Valentin Hansen blev frifundet for det øvrige engagement med en låntager.

strikkes sammen. Det ville være vanvid ikke at samarbejde på sagsøgtesiden.

Jeg anser sagen for at være en prøveballon fra Finansiell Stabilitets side, og på den baggrund har jeg også tidligere i medierne betegnet sagen som et beskæftigelsesprojekt for velbærgede advokater. Landsretten udtaler i sin dom, at den lægger til grund, at der i forbindelse med udlån til de store kunders køb af aktier i Roskilde Bank reelt ikke blev foretaget en kreditvurdering, hvilket ifølge landsretten var ansvarspådragende for direktion og bestyrelse, men landsretten manglede det fornødne grundlag til at foretage et skøn over et erstatningsretligt relevant tab, og sagen endte derfor med frifindelse. Jeg mener,

i luften, fordi han ingen jordisk chance har for at betale det beløb.

Så kan man sige, at man med dommen fik fastlagt nogle principper for, hvornår der er et ledelsesansvar i forhold til de konkrete omstændigheder. Jeg synes naturligvis også, at det nogle gange kan være relevant at få fastlagt principper, men andre gange kan det også være for dyrekøbt. Jeg synes, at retsopgøret efter finanskrisen i vid udstrækning har været et unødvendigt spild af ressourcer.

For mig personligt som advokat har det været et privilegium at arbejde med banksagerne, fordi retsopgøret efter finanskrisen har bidraget til at sætte nogle principielle hegnspele op i forhold til ledelses- og erstatningsansvar, herunder

at Finansiell Stabilitet burde være stoppet, mens legen var god. Der er brugt så mange ressourcer på at føre en sag, som Finansiell Stabilitet i første omgang tabte. Det kan godt være, at Niels Valentin Hansen i sidste ende blev dømt til at betale et meget stort erstatningsbeløb, men i virkeligheden er det et tomt – og meget dyrt – slag

især cementeringen af *the business judgement rule*, som redskab til at afgrænse ansvaret.

Seks og otte måneder før Højesterets dom i Roskilde Bank-sagen havde Højesteret afsagt domme i sagerne mod de tidligere bankdirektører i EBH Bank og Løkken Sparekasse. Ligesom sagen om Roskilde Bank handlede de sager

grundlæggende om opgøret efter finanskrisen, hvor ansvaret for bankernes konkurs skulle placeres. Kort fortalt var de to tidligere direktører sagsøgt for at have handlet ansvarspådragende i forhold til bevilling af lån og udstedelse af pantebrevsgarantier. Direktøren for Løkken Sparekasse blev frifundet i Højesteret, hvilket var en stadfæstelse af landsrettens dom. I EBH-sagen endte sagen i Højesteret også med en stadfæstelse af landsrettens dom. Han blev alene fundet erstatningsansvarlig for to mio. kroner mod et oprindeligt krav fra Finansiell Stabilitet på 700 mio. kr.

Det er et privilegium at have arbejdet med noget, der virkelig har haft en betydning i forhold til, hvordan placeringen af ansvaret for finanskrisen endte. Lovgivningsmagten har haft mange overvejelser i forhold til, hvorvidt det er nødvendigt at lovgive om ansvaret for striben af konkurser i banksektoren under finanskrisen. Det førte til en lang række stramninger i lov om finansiell virksomhed blandt andet i forhold til, hvilke krav bankerne skal leve op til compliance-mæssigt, fit and proper-reglerne og aflønning af ledelsen i forhold til, om man risikerer at blive for risikovillig for at varetage egne interesser.

Det, som vi delvist tabte Roskilde Bank-sagen i Højesteret på, var min klients egen forklaring i landsretten om, at der var truffet en beslutning om, at banken skulle henvende sig til sine store erhvervskunder for at sælge bankens egne aktier, og at banken i den forbindelse skulle tilbyde lånefinansiering uden en kreditvurdering. I forhold til min egen selvransagelse, som er en naturlig proces, når man som advokat taber en sag, så kan man altid overveje, om jeg kunne have gjort noget mere ved den forklaring i Højesteret.

Jeg mener, at det er her, at armlægningen kan foretages rent juridisk. Efter min klare vurdering blev der i sidste ende foretaget en kreditvurdering i forbindelse med, at de samlede engagementer, herunder også de konkrete aktiekreditter, blev forelagt bestyrelsen. Selv hvis Niels Valentin Hansen måtte have truffet en sådan beslutning – hvilket jeg ikke mener, han havde, for intet var protokolleret omkring det eller kommunikeret ud i organisationen – så er flere af aktiekreditterne givet længe efter, at han i april 2007 var fratrådt som direktør. Derfor er det principielle spørgsmål

også, hvor længe du efter at være fratrådt må stå på mål for konsekvenserne af en uforsvarlig beslutning. Til det siger Højesteret ret firkantet, at du kan blive ansvarlig for tab, der viser sig efterfølgende, hvis tabene er et resultat af den beslutning, du har truffet.

Sagerne om EBH Bank og Løkken Sparekasse var for mig at se snorlige i forhold til, at sagerne burde ende med frifindelse. Den ene bankdirektør blev dog dømt til at betale to mio. kroner for et mindre forhold angående tilbagesalg af et nødlidende pantebrev til banken, som i modsætning til de andre forhold i banksagerne centrerede sig omkring varetagelsen af egne interesser – og dermed for banken uvedkommende interesser. Derfor var det overraskende for mig, at Højesteret nåede frem til, at der var erstatningsansvar i Roskilde Bank-sagen, hvor der i forhold til aktiekreditterne netop ikke var tale om varetagelse af egne interesser eller i øvrigt interesser, der var forretningsmæssigt uvedkommende for banken.

Helt fra starten troede jeg stærkt på alle sagerne, og det var en af grundene til, at jeg i en meget lang periode gav de tidligere bankdirektører advokatbistand, uden at den økonomiske sikkerhed for mit honorar forbundet med at køre sagerne var på plads. Desuden har jeg, hvilket jeg tror de fleste andre procesadvokater også har, den grundholdning, at man som advokat er sat i verden for at hjælpe folk med deres juridiske problemer uanset sagens karakter og i vid udstrækning uden nidkær hensyntagen til størrelsen af dit honorar. Det er en del af DNA'et som procesadvokat. Der var ingen af de sagsøgte direktører, der fik bevilget fri proces. Begrundelsen fra Civilstyrelsen,

som blev stadfæstet af Procesbevillingsnævnet, var, at de var professionelle aktører, i og med at de var direktører, og at der i øvrigt ikke ifølge styrelsens vurdering var udsigt til, at de kunne vinde sagerne. Det kan man jo mene om, hvad man vil, men det udgør et problem i forhold til retssikkerheden, da det jo er de færreste private klienter, der selv har de tilstrækkelige økonomiske midler til at kunne forsvare sig på forsvarlig vis i erstatningssøgsmål om flere hundrede millioner kroner anlagt af en statslig instans. Jeg mener, at det mest rimelige er, at staten sørger for, at dem, staten selv sagsøger, har mulighed for at stille et ordentligt forsvar op – ikke mindst for at sikre *equality of arms* i forhold til finansiering af omkostningerne til advokatbistand, som jo er ganske betydelige. Det endte i stedet med, at bankdirektørerne i de forskellige sager – også Niels Valentin Hansen – af retten i medfør af retsplejelovens § 259 fik tvangsbeskikkelsen

en advokat, hvor staten lægger ud for advokatsalæret indtil endelig dom. Det var en pragmatisk løsning fra domstolenes side. Selvom Niels Valentin Hansen tabte sagen, blev hans omkostninger til advokatbistand endeligt betalt af statskassen. På trods af sagens udfald er han ikke blevet pålagt at friholde statskassen for omkostninger til egen advokatbistand.

Niels Valentin Hansen tog dommen med stor ro og stiv arm. Han har virkelig tacklet det flot. Som advokat ser jeg det som et privilegium at forsvare den lille mand. Jeg ved godt, at mange ikke vil betragte en direktør som den lille mand, og mange – ikke mindst Roskilde Banks aktionærer – har ment, at han burde sættes på hjul og stejle og påtage sig et ansvar. Men når man er sagsøgt for så stort et beløb af staten, er man den lille mand. Og alle har ret til et forsvar – også et ordentligt forsvar. ♦

ARVID ANDERSEN (H)

Partner og advokat i SJ Law, som har været hans arbejdsplads siden 2002. Specialerne tæller arbejds- og ansættelsesret, strafferet navnlig i forbindelse med sager om økonomisk kriminalitet samt ledelsesansvar. Har været beneficeret advokat ved Københavns Byret siden 2022. Er desuden fast advokat for Advokatnævnet, medhjælper i Sø- og Handelsretten i konkurskarantænesager og bestyrelsesmedlem i Dansk Forening for Arbejdsret. Arvid Andersen blev uddannet jurist fra Aarhus Universitet i 1991 og fik sin advokatbeskikkelse i 1994.

MARKANTE SAGER

I artikelserien "Min sag" møder vi nogle af de advokater, der har stået i spidsen for bemærkelsesværdige sager. Hvad var de juridiske knaster, hvordan var det at føre sagen, og hvad har de taget med sig videre. Har du ført en kendt sag, og vil du gerne dele dine erfaringer fra sagen med kolleger, så skriv til ifr@advokatsamfundet.dk.

Advokat-konstitution som landsdommer

Er du advokat og har lyst til at få kendskab til landsretternes arbejde indefra, kan du blive konstitueret som landsdommer i tre måneder.

Der er ledige stillinger i begge landsretter med tiltrædelse den **1. januar og den 1. april 2024**.

Du kan læse det fulde stillingsopslag og søge stillingerne på www.domstol.dk.

Ansøgningsfrist den 17. august 2023.

Dommerudnævnelsesrådet afgiver indstilling til justitsministeren om besættelse af advokatkonstitutioner. Yderligere oplysninger om rådet findes på www.domstol.dk/dommerudnaevnelsesraadet.

Fire måneders konstitution som byretsdommer

Er du jurist og har lyst til at få kendskab til byretternes arbejde indefra, kan du blive konstitueret som byretsdommer i fire måneder ved udvalgte byretter fra den 1. marts 2024.

Du udfylder selvstændigt rollen som dommer. Undervejs får du vejledning fra to af rettens dommere.

Du kan læse stillingsopslagene og søge stillingerne på www.domstol.dk/job.

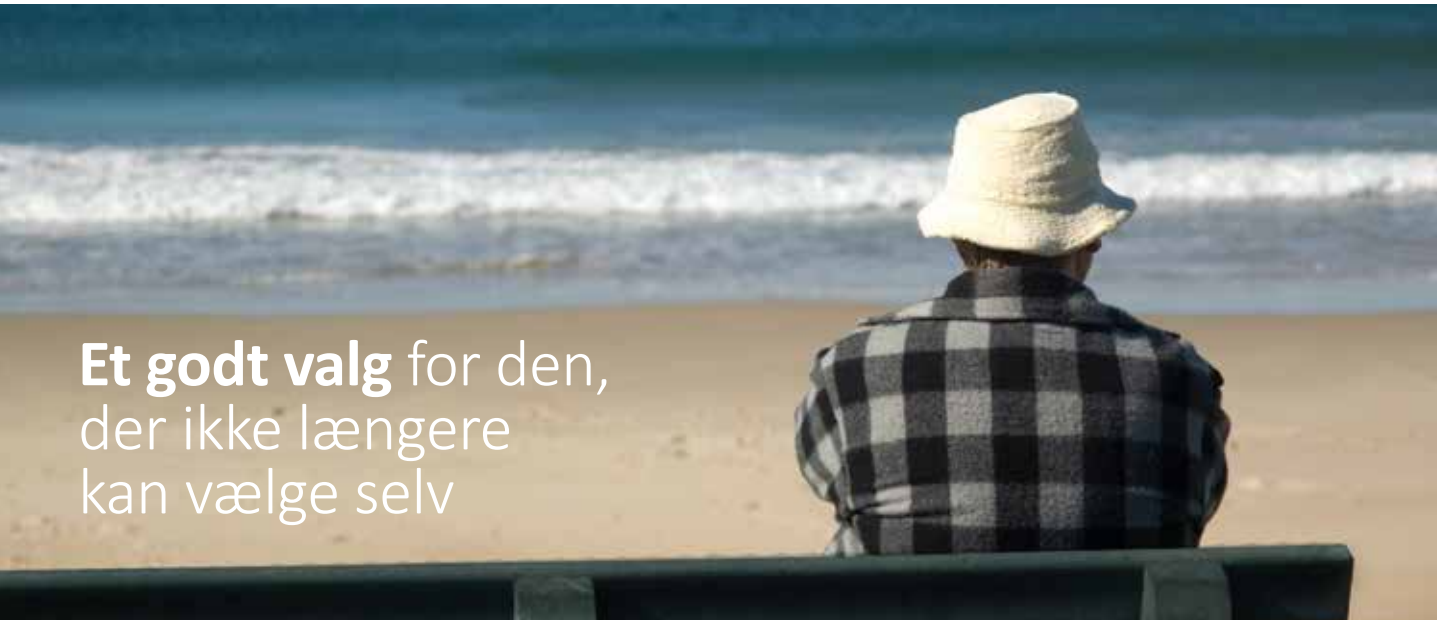
Ansøgningsfrist den 17. august 2023.

Dommerudnævnelsesrådet afgiver indstilling til justitsministeren om besættelse af advokatkonstitutioner. Yderligere oplysninger om rådet findes på www.domstol.dk/dommerudnaevnelsesraadet.

www.domstol.dk

www.domstol.dk

Et godt valg for den, der ikke længere kan vælge selv

Er du **væрге**, **formueforvalter** eller **husadvokat**? Så kan Trolle Care være et godt og omsorgsfuldt tilvalg for din klient.

Vi tilbyder privat sygepleje overalt i Danmark og på alle tider af døgnet. Opgaverne spænder vidt, men udgangspunktet er altid det samme: Vi møder hvert eneste menneske med interesse og

respekt, og når vi skilles, er det et bedre sted end der, hvor vi trådte til. Vi vil ikke bare gøre vores arbejde. Vi vil gøre en forskel.

Læs om alt det, vi tilbyder, på trollecare.dk, eller ring til os på **+45 7027 2034** og hør, hvordan vi kan hjælpe.

– der skal ikke så meget til

Retsområdet er for vigtigt til halve løsninger

MAI MERCADO
Retsordfører Det Konservative Folkeparti

Straffesagskæden består af forskellige led, der gensidigt påvirker hinanden, og derfor skal tingene hænge sammen.

Der er behov for en langsigtet politisk plan på retsområdet, for problemerne står i kø, hvor end man kigger hen. Ventetiderne ved domstolene er så lange, at retsfølelsen kommer under pres. De kriminelle slipper for billigt, resocialiseringen halter, der er ikke fængselspladser nok, og manglen på fængselsbetjente bare vokser og vokser.

Først og fremmest bliver vi nødt til at anerkende, at problemerne hænger sammen. I dag forhandles løsninger enkeltvis – uden blik for helheden. Det giver ingen mening. Der er tale om en straffesagskæde, hvor de forskellige led gensidigt påvirker hinanden, og derfor skal tingene hænge sammen.

Tag for eksempel de lange varetægtsfængslinger. Ifølge Rigsadvokaten var den gennemsnitlige langvarige varetægtsfængsling på cirka otte måneder i 2021. Det er lang tid at vente på sin straf – og endnu længere tid at vente på at bevise sin uskyld. Men det er klart, at der opstår ventetid ved domstolene, når vi politisk har skruet op for straffene, og midlerne til domstolene ikke er fulgt med.

Indenfor de sidste fem år er sagsbehandlingstiden for helt almindelige domsmandssager faktisk steget med hele 24 procent. Det er slet, slet ikke godt nok. Når man har været udsat for kriminalitet, har man som offer krav på hurtigst muligt at få sin sag behandlet.

Det er simpelthen fuldstændig grundlæggende for et retssamfund, at ofre for kriminalitet hurtigt kan se retfærdighed ske fyldest. Derfor er det også

rigtig godt, at der er kommet fokus på de lange ventetider ved domstolene.

Men også her er det afgørende, at vi har helheden for øje. Danske fængsler er allerede overfyldte, og stiger presset på fængslerne yderligere, så stiger det ligeledes på fængselsbetjentene – og her er der allerede store udfordringer.

En fremskrivning viser nemlig, at vi allerede i 2025 vil mangle op mod 1000 fængselsbetjente i danske fængsler. Det siger sig selv, at personalemanglen kun bliver et større problem, hvis antallet af indsatte stiger. Det er vi selvfølgelig nødt til at imødekomme.

Pointen er, at det hele hænger sammen. Det nytter ikke noget, at vi forsøger os frem med snuptagsløsninger på de problemer, der aktuelt fylder mest i mediebildet. Vi bliver nødt til at indtænke hele retssystemet, når vi indgår aftaler på området. Hele straffesagskæden.

Derfor er det også paradoksalt, at de økonomiske aftaler for domstolene, kriminalforsorgen og politiet i dag forhandles separat. Hvis vi vil løse problemerne i retssystemet, bør de økonomiske aftaler for de tre led i straffesagskæden forhandles samlet. Det er sund fornuft.

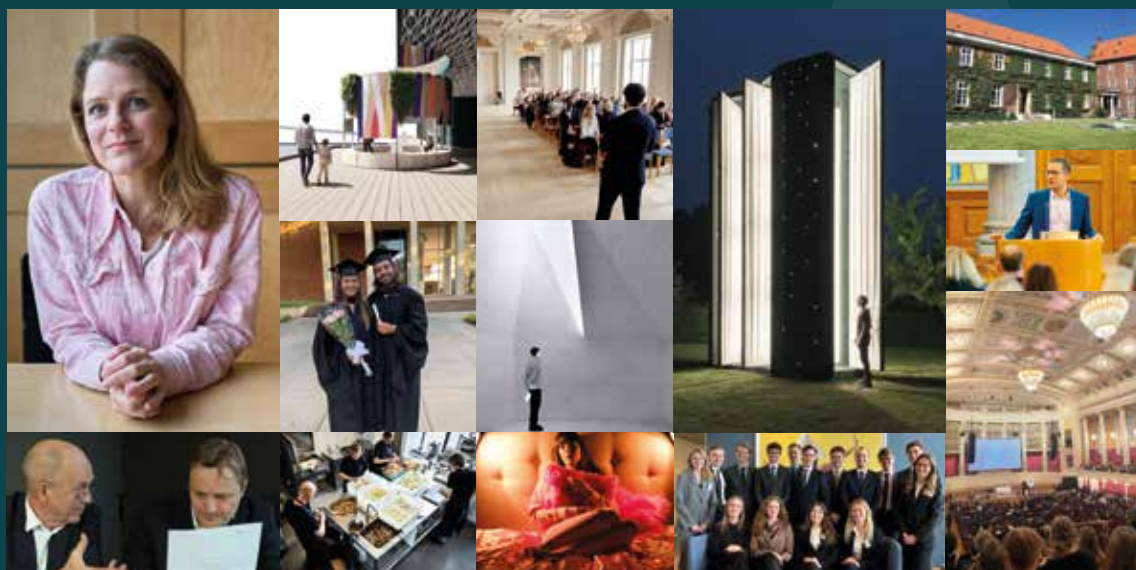
Jeg medgiver gerne, at det ikke er nogen nem opgave. Men der er behov for ændringer. Lad os starte med at anerkende, at det hele hænger sammen og finde løsninger, som har blik for retsområdet som helhed. Det nytter ikke noget, hvis de problemer, vi løser i dag, bare skaber nye i morgen. ♦

Bliv opdateret og inspireret

Tilmelding til nyhedsbrev på [Dreyersfond.dk](https://dreyersfond.dk)

Få nyheder om støttede projekter, arrangementer, bøger og rejser inden for arkitekturen og juraen direkte i mailboksen hver måned.

Interessekonflikt på abonnement

Tekst Martin Lavesen, formand for Advokatrådet

Gælder der andre regler for interessekonflikter, når advokatfirmaet tilbyder LegalTech-ydelser, for eksempel som en abonnementsløsning?

Advokatrådet udgav i 2019 en LegalTech-rapport, som pegede på en række advokatetiske dilemmaer knyttet til fire udvalgte trends drevet af den teknologiske udvikling. Emnerne har siden været drøftet flere gange i Advokatrådet og også på Fællessamlingen (møde mellem Advokatrådet, kredsbestyrelserne og Advokatnævnets advokatmedlemmer).

I de advokatetiske regler fra september 2022 (AER) indgik Advokatrådets bud på svar på nogle af de rejste spørgsmål, for eksempel rammerne for salg i abonnementsaftaler. Men der henstår stadig mange svære og indtil videre uafklarede problemstillinger. I sidste ende fastlægges grænserne for god advokatskik naturligvis af Advokatnævnet og domstolene, men jeg vil redegøre for visse af de overvejelser og pejlemærker, som Advokatrådet finder væsentlige.

Hvad er LegalTech?

Begrebet LegalTech dækker over mange forskellige produkttyper, som har det til fælles, at der er tale om juridiske løsninger, hvor brugen af teknologi spiller en central rolle. Nogle it-løsninger benytter advokaten selv, uden at klienten får kendskab hertil, og andre løsninger benytter klienten direkte. Emnet for denne artikel er først og

fremmest digitale selvbetjeningsløsninger, eventuelt suppleret af individuel menneskelig juridisk rådgivning. Produktet kan være tilbudt som enkeltgangskøb eller på abonnement.

Det hele er advokatvirksomhed

Helt grundlæggende er det Advokatrådets opfattelse, at når den juridiske opgavevaretagelse sker i advokatfirmaets navn, er det "advokatvirksomhed" i retsplejelovens forstand og dermed underlagt rammerne i § 126, stk. 1 og 2, om god advokatskik og rimeligt salg. Der gælder efter Advokatrådets opfattelse *ikke forskellige standarder* for, hvad en klient berettiget kan forvente af ydelsen, afhængigt af om den er leveret ved en traditionel menneskelig indsats eller i større eller mindre grad er leveret af et it-system eller en kunstig intelligens.

Hvornår opstår der et klientforhold?

Advokatens etiske pligter er i flere sammenhænge afhængige af, om eller hvornår der er etableret et klientforhold. Det gælder for eksempel pligten til at give en skriftlig opdrags- og prisoplysning til en forbrugerclient.

Også i en digital sammenhæng er det efter Advokatrådets opfattelse sådan, at klientforholdet først opstår, når advokaten påtager sig opdraget. Hvis

klienten kan købe produktet (opdraget) egenhændigt på en hjemmeside, må advokaten også være indforstået med, at der opstår et klientforhold i det øjeblik, advokaten modtager betalingen og foretager leverance. Aftaleindgåelsen kan være tilrettelagt på forskellig vis, og advokatfirmaet bør være opmærksom på – og transparent om – hvornår klientforholdet opstår.

Interessekonflikter

Emnet interessekonflikt er særligt relevant, da Advokatrådet mener, at det skal overvejes, om det sædvanlige tankesæt er relevant og umiddelbart anvendeligt også i en LegalTech-sammenhæng.

I vurderingen af advokatens stilling i forhold til reglen om, at en advokat ikke må bistå en klient i en situation, hvor der er en interessekonflikt eller en nærliggende risiko herfor, må vurderingen foretages på grundlag af reglens formål og de bærende hensyn, som indgår. De tre hensyn, som er bærende for vurderingen af, om der foreligger en interessekonflikt, er 1) våbendragerskik, altså at en advokat ikke (med ubetinget loyalitet) kan tjene to herrer samtidigt, 2) fortrolighedshensynet, altså at en advokat ikke uberettiget må videregive fortrolige oplysninger og 3) appearancehensynet, altså at det ikke må fremstå, som om der er risiko for, at advokaten uberettiget videregiver fortrolige oplysninger. Disse tre grundlæggende

hensyn er nærmere beskrevet i artiklen “Interessekonflikter” af Jon Stokholm og Michael Rekling (Erhvervsjuridisk Tidsskrift), 1/2006, s. 49 ff.).

Formålet med interessekonfliktreglerne er at sikre, at der ikke kan rejses tvivl om, at advokaten i den konkrete sagsvaretagelse udelukkende arbejder for at varetage klientens interesser. Advokaten må altså ikke være under indflydelse af uvedkommende interesser. Hvis LegalTech-produktet er en standardvare, som ikke i forhold til den konkrete klient eller leverance overhovedet behandles af en advokat, kan man spørge sig selv, hvordan uvedkomment interesser skulle kunne få en indflydelse? Det er velkendt, at en kunstig intelligens kan have indbyggede fordomme, men det vil være et spørgsmål om en dårlig løsning/et dårligt produkt og ikke om interessekonflikt.

Mange LegalTech-ydelser udgøres imidlertid af en kombination af digital og menneskelig sagsbehandling, og her skal interessekonfliktreglerne overvejes nøje. Jo højere grad af menneskelig/individuel rådgivning ydelsen

indebærer, desto tættere vil vurderingen ligge på de sædvanlige standarder.

Det spiller naturligvis også en rolle, om ydelsen indebærer, at der er en modpart. Det følger af AER art. 8, stk. 2, nr. 1, at en advokat ikke i samme sag kan repræsentere to parter med modstridende interesser, og advokaten skal sikre sig imod, at dette sker. Tilsvarende kan advokaten ikke påtage sig en sag for den ene part, hvis to parter i forening har købt et produkt hos advokaten, som der efterfølgende opstår tvist om, jf. AER art. 8, stk. 2, nr. 6.

Advokatrådet vurderer, at våben- og dragerhensynet i mange situationer ikke vil være relevant ved brug af en digital løsning. Klienten kan efter Advokatrådets opfattelse ikke have en berettiget forventning om, at et advokatfirmas server har en særlig loyalitet over for én klient i forhold til en anden.

Betydningen af fortrolighedshensynet vil naturligt følge omfanget af oplysninger, som advokatfirmaet modtager fra klienten. Det vil altså bero på en konkret vurdering af ydelsen og de informationer, som klienten skal

aflevere for at kunne modtage ydelsen, om advokatfirmaet skal indbygge et interessekonflikttjek, inden et opdrag kan etableres. Ligeledes må advokatfirmaet vurdere, om eksisterende klienter/oplysninger er til hinder for, at enhver kan benytte det udbudte LegalTech-produkt. Det vil efter Advokatrådets opfattelse åbenlyst være i strid med god advokatskik, hvis en digital løsning benytter konkrete fortrolige oplysninger fra én sag til løsningen af en sag for en anden klient.

Hvis en LegalTech-løsning, for eksempel en chatbot, er bygget på kunstig intelligens, der over tid skal lære af den interaktion, som foregår med brugerne, kræver det yderligere omtanke. Det bør sikres, at det kun er effektivt anonymiserede data, der anvendes ud over den specifikke opgavevaretagelse for klienten. Dermed undgår advokatfirmaet, at anvendelsen kan give interessekonfliktproblemer.

Appearancehensynet bør isoleret set ikke spille nogen afgørende rolle. Ser det for en udenforstående “forkert ud”, hvis klienten en mandag køber en

Det vil efter Advokatrådets opfattelse åbenlyst være i strid med god advokatskik, hvis en digital løsning benytter konkrete fortrolige oplysninger fra én sag til løsningen af en sag for en anden klient.

selvbetjeningsfremtidsfuldmagt på et advokatfirmas hjemmeside og om onsdagen bliver stævnet i en lejeretssag, hvor modparten er repræsenteret af det samme advokatfirma? Eller hvis klienten den pågældende mandag har tegnet et abonnement med tre måneders opsigelse? Så længe fortrolighedshensynet ikke er på spil, bør det efter Advokatrådets opfattelse ikke være udelukket, at en advokat varetager en sag mod en klient i LegalTech-afdelingen. Også i almindelige analoge sager kan det være muligt for en advokat at varetage en sag mod sin egen klient, så længe der ikke er nogen forbindelse mellem sagerne, jf. AER art. 8, stk. 2, nr. 3, samt stk. 3, nr. 3 modsætningsvist.

Et eksempel

Et advokatfirma vil udvikle en app, hvor klienter kan hente en direktørkontrakt. Den første prototype gør det muligt for klienten at vælge mellem fire standardskabeloner, og klienten skal kun indtaste så mange oplysninger, som det kræver for advokatfirmaet at sende den valgte skabelon og en kvittering. Advokatfirmaet modtager ingen information, som er relevant i forhold til interessekonflikter; advokatfirmaet kender strengt taget ikke de parter,

som kommer til at anvende skabelonen (den kunne være købt til en ven), og advokatfirmaet skal ikke foretage et interessekonflikttjek på forhånd eller forhindre, at klienten senere optræder som modpart mv.

Advokatfirmaet indser hurtigt, at prototypen er for simpel, og udbygger app'en, så klienten guides gennem en række spørgsmål og indtastningsfelter, hvorefter app'en danner og sender en tilpasset direktørkontrakt samt en kvittering. Udvikleren af app'en har hørt en masse om GDPR og vælger en teknologi, hvor de indtastede oplysninger, herunder den endelige kontrakt, ikke gemmes på advokatfirmaets server. Interessekonfliktsituationen er i forhold til prototypen uændret.

Advokatfirmaet er ikke trygt ved, at der ikke er nogen dokumentation for, hvilket produkt app'en har leveret. App'en tilpasses, så advokatfirmaet, når købet er gennemført, gemmer den endelige kontrakt og en datafil med alle de svar og oplysninger, klienten har indtastet, på sin server. Produktet leveres altså uden nogen menneskelig indblanding, og det har ingen betydning for produktet, hvem der køber, eller hvem der er parter i direktørkontrakten. Et interessekonflikttjek, inden

opdraget iværksættes, ses ikke at have nogen værdi. Til gengæld må de oplysninger, advokatfirmaet nu er i besiddelse af, skulle indgå i fremtidige overvejelser om, hvorvidt advokatfirmaet kan påtage sig en sag.

Advokatfirmaet konstaterer nu, at flere (potentielle) klienter ringer for at få mere vejledning om betydningen af de forskellige spørgsmål, app'en stiller. Advokatfirmaet beslutter derfor at tilbyde en times online advokatrådgivning og tilpasning af den allerede udfærdigede kontrakt for en merpris. Interessekonfliktsituationen adskiller sig nu ikke længere fra en almindelig analog sag, og der skal derfor foretages de sædvanlige overvejelser om interessekonflikter.

Ingen praksis

Hverken Advokatnævnet eller domstolene har endnu haft lejlighed til at tage stilling til spørgsmålet om interessekonflikter og LegalTech, så artiklen udtrykker alene Advokatrådets opfattelse af, hvad der – med den viden, vi har i dag – er god advokatskik på et meget dynamisk område. De kommende års udvikling vil utvivlsomt føje flere vinkler og perspektiver til problemstillingen. ♦

DET NYE ADVOKATRÅD 2023-2025

Advokatrådet er Advokatsamfundets “bestyrelse”, som fastlægger overordnede linjer og træffer de overordnede beslutninger for Advokatsamfundet.

Det gælder blandt andet opgaverne med at sikre advokaternes integritet og uafhængighed, sikre advokaternes faglige kompetencer, håndhæve de krav, som advokaterne er underlagt (blandt andet gennem tilsyn), og at arbejde for at gavne retssikkerheden i samfundet. Rådet består af en formand og 14 medlemmer, der er valgt i 8 advokatkrede i landet.

FRA ØVERST TIL VENSTRE:

Per Hemmer · Generalsekretær Andrew Hjuler Crichton · Ole Spiermann · Klavs V. Gravesen · Bolette Wildt
Michael Kjær Lauritsen · Christian Bachmann · Andreas Leidesdorff · Simon Frøsig · Nikolaj Linneballes · Anders Braad

FRA VENSTRE NEDERST:

Allan Nejbjerg · Næstformand Birgitte Sølvkær Olesen · Formand Martin Lavesen · Liv Dyrhauge-Klargaard · Linda Hebo Lange

ADVOKAT
SAMFUNDET

Det skal der stå i en opdrags- og prisoplysning

Tekst Mads Aagaard, chefkonsulent og advokat, Advokatsamfundet

Manglende eller utilstrækkelig opdrags- og prisoplysning i forbrugersager er en tilsidesættelse af god advokatskik, og Advokatrådet oplever fortsat i forbindelse med tilsyn, at der er tvivl om, hvornår man som advokat er forpligtet til at afgive opdrags- og prisoplysning, og hvad opdrags- og prisoplysningen skal indeholde.

Siden 2005, hvor ordene "skriftlig, klar, direkte og af egen drift" blev indsat i de advokatetiske regler, har advokater været forpligtet til at afgive skriftlig opdrags- og prisoplysning til forbrugerklienter.

Udover at være et tema i forbindelse med Advokatrådets tilsyn, er manglende eller utilstrækkelig opdrags- og prisoplysning ligeledes et tema i mange klagesager i Advokatnævnet.

Reglerne om opdrags- og prisoplysning er af Advokatrådet blandt andet sammenfattet i de advokatetiske reglers artikel 30, hvoraf det følger, at en *"advokat, når klienten er forbruger, i forbindelse med indgåelsen af aftalen om bistand af egen drift og på en klar og entydig måde skriftligt og direkte til klienten skal oplyse klienten om de vigtigste elementer i den påregnede bistand, om fastsættelsen af honoraret, jf. artikel 32, og om de omkostninger, der vil være forbundet med bistanden."*

I det følgende gennemgås de forpligtelser, som advokaten er underlagt i forbindelse med afgivelse af opdrags- og prisoplysning i forbrugersager.

Hvem?

I forbrugersager skal der altid afgives opdrags- og prisoplysning. Klienter skal anses for forbrugere, når der rettes henvendelse til advokaten vedrørende forhold, som ikke er af erhvervsmæssig karakter. I de fleste tilfælde er det ikke vanskeligt at vurdere, hvorvidt der

er tale om en forbruger- eller en erhvervs klient, men i enkelte tilfælde er afgrænsningen ikke ligetil.

For eksempelskald en privatperson, der køber en ejerlejlighed med henblik på udlejning, som udgangspunkt ikke defineres som en forbruger klient, da forholdet er af erhvervsmæssig karakter. Modsat er der flere eksempler på, at Advokatnævnet har fundet, at klienters forældrekøb med henblik på udlejning under virksomhedsskatteordningen ikke havde erhvervsmæssig karakter, men i stedet skulle betragtes som forbrugersager.

Hvornår?

Opdrags- og prisoplysninger skal gives i forbindelse med indgåelsen af aftalen om bistand. Kravet udspringer af bestemmelsen i forbrugeraftalelovens § 17, som egentlig i sin nuværende formulering kræver, at oplysningerne allerede gives, inden aftale indgås.

Det kan imidlertid være vanskeligt for advokater altid at efterleve i praksis, da advokaters opdrag og pris typisk først kendes efter indledende drøftelser med klienten. Derfor må det være tilstrækkeligt, at opdraget gives i forbindelse med indgåelsen af aftalen om bistand – altså når opdraget etableres.

Forbrugeraftalelovens betydning for advokater var tillige et emne i Advokaten 7/2014 "Advokater og den nye forbrugeraftalelov", som udkom

i forlængelse af lovens ikrafttræden i juni 2014.

Etablering af opdraget

Det er Advokatrådets opfattelse, at opdraget som udgangspunkt etableres, når klienten retter henvendelse til en advokat om en opgave, hvor der er et overordnet overblik over, hvad opdraget indebærer, og advokaten derefter overfor klienten tilkendegiver at ville påtage sig sagen. Advokatnævnet har i flere kendelser udtalt, at pligten til at udfærdige opdrags- og prisoplysning først indtræder, når advokaten er i besiddelse af de oplysninger om sagen, som skal danne grundlag for udfærdigelsen af opdrags- og prisoplysningen.

Se i den forbindelse Advokatnævnets kendelse af 22. november 2013, hvor nævnet udtalte, at

"Den skriftlige opdrags- og prisoplysning skal foreligge uden ugrundet ophold i forbindelse med aftalen om bistand, dog således at advokaten skal være i besiddelse af de oplysninger om sagen og den ønskede bistand, der skal danne grundlag for udfærdigelsen af opdrags- og prisoplysningen."

Formålet med, at oplysningerne skal gives i forbindelse med indgåelsen af en aftale om bistand, er, at klienten skal have mulighed for at sige fra, før advokaten har udført arbejde, som klienten kan komme til at betale for, og opdrags- og prisoplysningen skal derfor fremstå som en valgmulighed for klienten.

Hvis der endnu ikke er et fuldt overblik over opgavens omfang på det tidspunkt, hvor advokaten tilkendegiver at ville påtage sig sagen, men dog et overordnet overblik over opdraget, skal advokaten sende en foreløbig opdrags- og prisoplysning.

Hvis der sker ændringer i opdraget, når advokaten og klienten har haft lejlighed til at drøfte sagen nærmere, skal opdrags- og prisoplysningen suppleres med et tillæg til den første opdrags- og prisoplysning.

Formkrav

Opdrags- og prisoplysning skal afgives skriftligt og direkte til klienten.

Det er således ikke tilstrækkeligt, at advokaten blot meddeler opdraget og salæret i en indledende telefonsamtale med klienten. Kravet om skriftlighed er opfyldt ved brev, e-mail og tillige ved SMS eller anden elektronisk kommunikation.

Advokaten kan ikke forlade sig på, at klienten ad anden vej kan gøre sig bekendt med honoraret størrelse, for eksempel på advokatens hjemmeside, og derfor er kravet, at oplysningen skal gives direkte til klienten.

I kendelse af 19. november 2012 pålagde Advokatnævnet den berigtigende advokat i en ejendomshandel en bøde på 5.000 kr., idet advokaten ikke havde sikret sig, at klienterne skriftligt blev orienteret om, hvordan salæret blev beregnet. Det var ikke tilstrækkeligt,

at salæret var oplyst i ejendomshandlens salgsoptilling.

Opdragsbeskrivelsen – de vigtigste elementer

Advokaten skal oplyse klienten om de vigtigste elementer i den påregnede bistand.

Kravene til beskrivelsen af opdraget er forskellige afhængigt af, hvilken type sag der er tale om. Hvis opdraget for eksempel vedrører oprettelse af et testamente eller en ægtepagt, stilles der ikke krav om, at advokaten redegør nærmere for, hvad testamentet eller ægtepagten skal indeholde. Det er tilstrækkeligt, at advokaten meddeler klienten, at opdraget vedrører oprettelse af et testamente eller en ægtepagt.

I andre sager, for eksempel i ejendomshandler, stilles der større krav til omfanget af opdragsbeskrivelsen. En opdragsbeskrivelse i en ejendomshandel kan bestå i, at advokaten beskriver de vigtigste elementer i bistanden, hvilket ofte indebærer gennemgang af købsaftale med tilhørende bilag, afholdelse af møde med klienten til drøftelse herom, godkendelse af handlen overfor mægleren og efterfølgende ekspedition.

For at undgå uoverensstemmelser i forhold til bistandens omfang kan advokaten i forbindelse med handlen med fordel beskrive de ydelser, som ikke er omfattet af bistanden. Dette kunne for eksempel være finansiering

af ejendom, rådgivning om ejendommens pris samt eventuelle efterfølgende tvister vedrørende mangler ved ejendommen.

“På en klar og entydig måde”

Opdrags- og prisoplysning skal være konkret i forhold til det arbejde, der skal udføres for klienten. Det er således ikke tilstrækkeligt, at advokaten blot fremsender en standardtekst, som indeholder advokatens faste priser. Advokaten må gerne have standardtekster på opdrags- og prisoplysning, men de oplysninger, som sendes til klienten, skal altid være konkret tilpasset det opdrag, som skal udføres, og indeholde en prisoplysning, som er gældende for den konkrete sag.

Det er for eksempel utilstrækkeligt blot at skrive i en ejendomshandel, at “jeg bistår dig med berigtigelse af handlen vedrørende Jens Jensens Vej 1”, for kan klienten så forvente rådgivning om både købsaftalen, finansiering, skatte- og forsikringsmæssige forhold, refusionsopgørelse, tinglysning – og efterfølgende mangler? Tilsvarende vil “Jeg bistår dig i anledning af personska den” være utilstrækkeligt.

Hvis det arbejde, der udføres for klienten, ændrer sig væsentligt, hvad enten det er i form af en udvidelse eller indskrænkning af opdraget, skal advokaten sende en ny opdrags- og prisoplysning.

Formålet med, at oplysningerne skal gives i forbindelse med indgåelsen af en aftale om bistand, er, at klienten skal have mulighed for at sige fra, før advokaten har udført arbejde, som klienten kan komme til at betale for, og opdrags- og prisoplysningen skal derfor fremstå som en valgmulighed for klienten.

Prisoplysning

Advokaten skal give enten en fast pris, et begrundet overslag eller en beskrivelse af principperne for salærfastsættelsen. Uanset hvilke principper advokaten lægger til grund for salærfastsættelsen, skal advokaten altid i forbrugersager oplyse salær inkl. moms. Dette følger klart af nævnspraksis, blandt andet ved kendelse af 13. november 2019, hvor Advokatnævnet fandt det i strid med god advokatskik, at advokaten oplyste salærets størrelse eksklusive moms i en forbrugersag. Hvis det er muligt, skal advokaten give en fast pris inkl. moms. Når der gives en fast pris, er der som udgangspunkt ingen grund til at anføre timepriser eller andre principper for salærfastsættelsen, da prisoplysningen skal være klar og entydig.

Et begrundet overslag kan bestå i et eksakt beløb inkl. moms eller et interval. Hvis det viser sig, at et begrundet overslag ikke kan holde, skal advokaten varsle klienten så tidligt som muligt, og inden der udføres arbejde udover det, som er indeholdt i overslaget.

Hvis det hverken er muligt at give en fast pris eller et begrundet overslag, for eksempel fordi sagens omfang endnu ikke kendes, skal advokaten redagere nærmere for, hvordan salæret vil blive beregnet.

Den medgæede tid og advokatens timepris inkl. moms er her centrale elementer ved sagens afregning.

Den timepris, som oplyses, skal relatere sig til den eller de personer, som udfører arbejdet for klienten. Ofte ses det, at der i opdrags- og prisoplysningen fremgår timepris på både partnere, advokater og fuldmægtige. Det er imidlertid ikke tilstrækkelig klart, da klienten er overladt til at gisne om, hvilken timepris der vil være gældende for sagen, og ofte vil have fokus på den laveste timepris.

I Advokatnævnets kendelse af 11. marts 2014 fandtes prisoplysningen således heller ikke tilstrækkelig klar, idet prisoplysningen vedrørte salærtakster for en række forskellige medarbejdere fra 812,50 kr. til 3.700 kr. inkl. moms. Salæret blev herefter nedsat.

Sekretærs tid anses som udgangspunkt for inkluderet i advokatens timepris, medmindre sekretæren udfører selvstændig sagsbehandling. Det er kun rimeligt at kræve særskilt afregning af sekretærbistand, hvis sekretæren har udført egentlig selvstændig sagsbehandling, for eksempel i forbindelse med bobehandling, tvangsauktionsopgørelser, ejendomshandler og lignende, jævnfør i øvrigt den nye artikel 56 i de advokatetiske regler.

Sager, hvor klienten ikke skal betale salær

Selvom bistanden er uden udgift for klienten, skal advokaten give skriftlig opdrags- og prisoplysning. Hvis klienten for eksempel er nærtstående

familie eller en bekendt, som advokaten ikke vil afkræve salær, skal advokaten skriftligt og direkte beskrive de vigtigste elementer af bistanden og meddele, at advokatbistanden er gratis, ligesom øvrige omkostninger forbundet med handlen såsom afgifter og gebyrer skal oplyses.

Se i den forbindelse kendelse af 28. februar 2019, hvor en advokat i en række sager ikke havde sikret, at klienterne blev skriftligt orienteret om opdrags- og prisoplysning. Advokatnævnet fandt, at det var i strid med god advokatskik, og bemærkede, at den omstændighed, at advokatens klienter var venner, familie og bekendte, ikke kunne føre til en anden vurdering.

I sager, hvor salæret skal udredes af statskassen, skal advokaten beskrive de vigtigste elementer af opdraget, oplyse at salæret betales af statskassen/at bistanden er gratis samt oplyse om eventuelle omkostninger forbundet med bistanden.

Se i den forbindelse kendelse af 19. september 2016, hvor Advokatnævnet fandt, at den omstændighed, at salæret i sidste ende blev udredt af Erstatningsnævnet, ikke ændrede ved, at advokaten var forpligtet til at give opdrags- og prisoplysning, selvom salæret måtte blive udredt af statskassen.

De med bistanden forbundne omkostninger

Advokaten skal oplyse om forventede

udlæg, som udførelsen af opdraget indebærer. Hvis en advokat for eksempel bistår en klient med oprettelse af et notartestamente, indebærer dette efter Advokatrådets opfattelse en pligt for advokaten til at oplyse om notarafgiftens eksakte størrelse, også selvom

advokaten ikke deltager i notarforretningen. Tilsvarende er det i ejendomshandler ofte muligt at oplyse den eksakte tinglysningsafgift. Hvis prisen for ejendomshandlen derimod ikke er færdigforhandlet, kan advokaten undtagelsesvist oplyse principperne

for beregning af tinglysningsafgiften. Det forhold, at tinglysningsafgiften fremgår af for eksempel salgsoptstillingen, fritager ikke advokaten for pligten til skriftligt at oplyse klienten om afgiften, når berigtigelse er en del af advokatens tjenesteydelse. ♦

konkurser.dk

- Salg af konkursboaktiver på netauktion over 14 dage
- Over 60.000 potentielle køberemner
- Advokatfaglig baggrund med 15 års erfaring
- Vi står for hele salgsprocessen
- Afregning via vores klientkonto

Auktioner P/S

• Tlf. 39 29 19 00

• info@konkurser.dk

Strandvejen 60, 2900 Hellerup

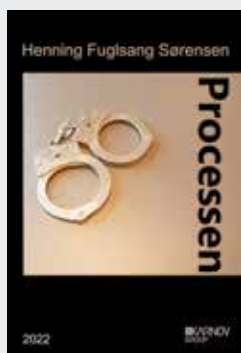
MEDARBEJDERREPRÆSENTATION I SELSKABSBESTYRELSE

Lars Lindencrone Petersen m.fl.

595 kr. / 344 sider

2. udgave / Ex Tuto Publishing

Bogen behandler reglerne om medarbejderrepræsentation i private kapitalselskabsbestyrelser, men også de særlige regler, der gælder for andre selskabsformer og virksomhedstyper, herunder erhvervsdrivende fonde og finansielle virksomheder. Bogen forener behandlingen af de praktiske regler i forbindelse med medarbejderrepræsentanter med en juridisk analyse af lovgivningen inden for området.

PROCESSEN

Henning Fuglsang Sørensen

432,50 kr. / 250 sider

Karnov Group

Bogen tager læseren med på straffesagens rejse, fra politiet modtager en anmeldelse om et muligt strafbart forhold, videre gennem efterforskningen til anklagemyndighedens vurdering af tiltalepåstandsmålet og derfra til hovedforhandlingen, voteringen og domsafsigelse, inden sagen skal vurderes med henblik på anke eller fremsættelse af krav om erstatning for strafforfølgning.

SAMTYKKE I PERSONDATARETTEN

Peter Blume

300 kr. / 113 sider

Djøf Forlag

I bogen inddrages de forskellige facetter i tilknytning til samtykket. Den centrale aktør er den dataansvarlige, der tager initiativet til, at samtykket bliver aktuelt, og som sørger for, at de forskellige gyldighedsbetingelser bliver opfyldt. På denne måde betragter bogen samtykket på en anden måde, end det er sædvanligt i persondataretten. Den dataansvarlige er hovedfiguren, selvom samtykket varetager den registreredes interesser.

NYHED!

Medarbejderrepræsentation i selskabsbestyrelser

Lars Lindencrone Petersen, Morten Schaumburg-Müller & Peer Schaumburg-Müller

ISBN: 978-87-420-0063-2 | Udgivet: Marts 2023
Sider: 344, indbundet | Pris: 595 kr. inkl. moms

NU I 2. OPLAG!

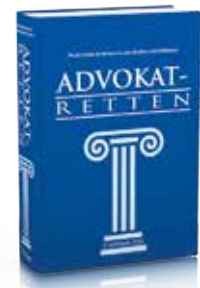

Your Privacy Is Important to Us!

Jan Trzaskowski

ISBN: 978-87-420-0042-7 | Udgivet: November 2021
Sider: 352, indbundet | Pris: 395 kr. inkl. moms

NYHED!

Advokatretten, 2. udg.

Mads Bryde Andersen
& Lars Lindencrone Petersen

ISBN: 978-87-420-0055-7 | Udgivet: Oktober 2022
Sider: 1016, indbundet | Pris: 1295 kr. inkl. moms

FÅ MERE VIDEN på www.extuto.dk

ExTuto

BÆREDYGTIGHEDSRET

Linda Nielsen m.fl.
607,50 kr. / 406 sider
Djøf Forlag

DEN EUROPÆISKE MENNESKERETTIGHEDSKONVENTION

– for praktikere
Jon Fridrik Kjølbro
2400 kr. / 1484 sider
6. udgave / Djøf Forlag

DYREVELFÆRDSLOVEN

Med kommentarer
Søren Stig Andersen
1000 kr. / 401 sider
Djøf Forlag

DØDSBOBESKATNING

Karsten Gianelli
1.006,88 kr. / 402 sider
7. udgave / Karnov Group

EJENDOMSMÆGLERLOVEN

Med kommentarer
(lov om formidling af fast ejendom mv.)
Kristian Dreyer
1377,50 kr. / 567 sider
2. udgave / Karnov Group

FESTSKRIFT TIL PETER PAGH

Mads Bryde Andersen m.fl.
500 kr. / 500 sider
Djøf Forlag

FULDAUTOMATISEREDE AFGØRELSE I DANSK FORVALTNING

– en retlig analyse med udgangspunkt i
databeskyttelsesforordningens artikel 22
Thea Johanne Raugland Wisborg
550 kr. / 343 sider
Djøf Forlag

INSOLVENSprocesRET

Torben Kuld Hansen m.fl.
1600 kr. / 658 sider
5. udgave / Karnov Group

IT-STYRING OG IT-REVISION

– en håndbog
Martin Brogaard Nielsen m.fl.
590 kr. / 220 sider
Karnov Group

KOMMUNESTYRET I GRØNLAND

Morten Engberg
350 kr. / 266 sider
Djøf Forlag

LOV OM FONDSMÆGLERSELSKABER OG INVESTERINGSSERVICE OG AKTIVITETER

Med kommentarer
Maria Birkvad m.fl.
1885 kr. / 808 sider
Karnov Group

OFFERERSTATNINGSLOVEN

Med kommentarer
Laura Tholstrup m.fl.
750 kr. / 320 sider
2. udgave / Djøf Forlag

REKONSTRUKTION

– teori og praksis
Ulrik Rammeskov Bang-Pedersen m.fl.
1100 kr. / 698 sider
3. udgave / Djøf Forlag

RENTELOVEN

Med kommentarer
Lars Lindencrone Petersen
762,50 kr. / 304 sider
6. udgave / Karnov Group

Er din litteratur ajour?

Find et stort udvalg af de nyeste titler og udgaver
af bøger inden for jura, revision og ledelse
i Karnovs onlineshop.

Se alle de nye titler

➔ Bestil bøgerne på shop.karnovgroup.dk

Træf bedre beslutninger.
Hurtigere.

KARNOV
GROUP